

E. V.

TARTU ULIKOOLI
ÕIGUSTEADUSKOND

13. aprillil 1934
№ 452/
TARTU

WALLAKOHTUKORRALDUS.

Uldiselt.

1889.A. WALLAKOHTU TSIWIILÕIGUSLIK JURISDIKTSIOON.

Tartu Ulikooli Õigusteaduskonna üliõpilase

Aleksander Wiil'i

diplomitöö.

Teema antud h-ra riigikohtunik
T. Grünthal'i poolt.

Pöytäkirja k:n T. Jankhel'ita
Läsnäolijat: M. K. M.
14. IV. 39.

E. V.
TASAVALLINEN
SIHTTEERIKUNTA
17. huhtikuuta 1939
N:o 252
TASAV.

Olles sulle kõi lähtivaadant, kiam, et sola
võib arvutada diplomaatikona.

17. IV. 1939.

Timotheus Jankhel

A. P.

8080

Lupetruud õiguseks k:n k:n
21. IV. 39

WALLAKOHTUKORRALDUS.

=====

Üldiselt.

1889.a. toimus Baltimail üldine kohtureform, milline korraldas ümber ka wallakohtu. Wallakohus sai uue kuju 9. juuli 1889.a. wallakohtuseadusega. See seadus ei olnud mitte mingi seaduse algupärand, vaid ainult väljawõtte rahukogu ja selle kohtumõistu korraldawat normistikust, milles oli tehtud mõningaid muudatusi ja täiendusi. Selles seaduses antakse juhtnööre nii wallakohtute korraldamiseks kui ka nende kohtumõistuks ja muudeks toiminguteks. Ülesehituselt ja sõnastuselt on wallakohtuseadus lihtsalt käsitatav ja arusaadav.

Uue wallakohtuseaduse ülesandeks oli kõige pealt senini kehtinud wallakohtukorralduse ümberkorraldamine ja puuduste kõrvaldamine, millised segasid ta erapooletut ja rippumatut kohtumõistu.

Senini kehtinud wallakohtukorralduse suuremaks puuduseks oli see, et ta ei võimaldanud wallakohtule rippumatust. Võimkellest ta oli rippuw, oli kohalik mõisawalitsus.

Oli aegu, kus mõisawalitsusel ei olnud õigus mitte ainult wallakohtunike ametisse kinnitamiseks, vaid ka kõik wallakohtu poolt tehtawad otsused tulid tema poolt kinnitada. Sellega oli mõisawalitsusel võimalus wallakohtu koosseisu oma äranä-

gemise järgi kujundada ja teha takistusi wallakohtu poolt tehtud otsuste kehtiwusele peasemiseks. Loomulikult jäid wallakohetus ametisse kinnitamata need kohtunikud, kes polnud mõisawalitsusele wastuwõetawad ja jäid kinnitamata niisugused otsused, milised talle ei meeldinud. Sellega oli wallakohus seatud rippwusse mõisawalitsusest ja tal puudus wõimalus teha erapooletuid otsuseid.

Oma kinnitamisõiguse oli mõisawalitsus uue seaduse kehtimata hakkamise eel küll juba kaotanud, kuid kuna politseiwõim oli tal alles, ei puudunud tal wõimalusi wallakohtu mõjutamiseks.

Uheks suureks puuduseks oli ka see, et mõisa ja walla piirid ühtusid. See andis ennast tunda selles, et nii nagu suurem osa walla elanikest oli sõltuwuses mõisawalitsusest, olid seda ka wallakohtunikud. Sallimatuse korral wõis mõisawalitsus neid majanduslikult täielikult ruineerida.

Wallakohtu ülalpidamiskulud kandis walla elanikkond. Kui wallad olid wäiksed, lasusid need raske koormana elanikel. Wõis juhtuda ka seda, et walla wäikseuse puhul ei jatkunud kõlbulikke mehi walla ametitesse walimiseks.

Kõigile nendele puudustele pidi 9. juuli 1889.a. wallakohtuseadus lõpu tegema. Uldiselt rajas see seadus wallakohtu tsiwiilõigusliku jurisdiktsiooni tsiwiilprotsessi üldtunnustatud põhimõtetele.

Wallakohtu ringkonnad.

9. juuli 1889.a. wallakohtuseaduse alusel jagati Balti kubermangudes maakonnad ringkondadeks. Igas niisuguses ringkonnas teutses üks wallakohus ja ringkonda nimetati wallakohtu ringkonnaks.

Wallakohtu ringkondade moodustamisest wõtsid osa nii kohtu- kui ka administratiivwõimud. Ringkondade moodustamisest osawõtnud kohtuwõimudeks olid igas maakonnas rahukohtunike kogud ja administratiivwõimudeks - kubernerid ja kohtuminister.

Rahukohtunike kogud koostasid nendele alluwates maakondades wallakohtu ringkondade nimestikud ja esitasid need wastawale kubernerile. Kuberner, leides nendes puudusi, saatis ühes oma arwamusega kohtuministrile. Sama teed käisid ka kawatsetawad muudatused wallakohtu ringkondade koosseisus.

Ringkondade moodustamisel pidid rahukohtunike kogud pidama silmas kahte asjaolu: 1) et ringkonnas elaks küllaldasel määral elanikke, kes suudaks kanda wallakohtu ülalpidamiskulusid, ilma et see neile majanduslisi raskuseid sünnitaks ja 2) et wallakohus oleks walla rahwale ruumiliselt kättesaadaw.

Nende asjaolude läbiwiimise kindlustamiseks seadis wallakohtuseadus ülesse normid. Normid määrasid ringkonna meessoost elanike hulga alam- ja ülemmäärad ning ringkondade ruumilised ulatused.

Meessoost elanike hulga alammääraks oli ettenähtud 1000 hinge. Parnane elanike hulk pidi olema küllaldasel määral suuteline wallakohtu ülalpidamiskulude kandmiseks. Nii suures inimeste hulgas pidi leiduma ka tarwilisel määral kõlbulikke inimesi wallakohtu ametitesse walimiseks.

Meessoost elanike hulga ülemmääraks oli ettenähtud 2000 hinge. Ülemmäär oli antud arwatawasti sellepärast, et wallakohtu tegewus ei paisuks liiga suureks, milline wõiks takistada ta edukat tegewust kohtumõistmisel ja muudel toimingutel.

Ringkondade ruumiline ulatus pidi kindlustama wallakohtu

rahvale kättesaadavuse. Ruumiline ulatus oli määratud sarnaselt, et ringkonda kuuluvate asustatud keskuste kaugus wallakohtu asupaigast ei tohtinud ületada 12 wersta.

Neid norme aluseks võttes moodustasid rahukohtunike kogud wallakohtu ringkonnad. Kui wallad olid väikesed, koondati nad ühiseks ringkonnaks. Suured wallad moodustasid üksikult iseseisvad ringkonnad. Waldade tükeldamist üksikute ringkondade wahel ei lubatud, kuna see oleks tekitanud segadusi ja arusaamatusi asjaajamises. Mõisamaad kuulusid samasse ringkonda, kuhu kuulusid ta talumaad.

Meessoost elanike hulga alam- ja ülemmäärad ei olnud absoluutselt ettekirjutatud. Nendest võidi kalduda kõrwale. Meessoost elanike arv võis olla väiksem kui 1000, kui wastawal maaalalisel ulatusel ei elanud tarwilikku hulka elanikke. Ringkonda võis kuuluda ka rohkem kui 2000 meessoost elanikku, kui mõnes wallas leidus neid nii palju, kuna waldade tükeldamist ei lubatud.

Nii peeti ringkondade moodustamisel maaalalist ulatust tähtsamaks kui meessoost elanike hulga alam- ja ülemmäära. Maaalalist ulatust käsitaw norm oli absoluutne, elanike hulka määravast normist võidi kalduda kõrwale.

Wallakohtu koosseis.

Wallakohus on kohus, mis asub ruumiliselt, isikuliselt kui ka ta koosseisu moodustamise seisukohalt rahvale kõige lähemal. Wallakohus on rahwakohus - rahwas moodustab ta ja rahwa seest tulewad ka kohtunikud.

Wallakohtuseaduse järgi on wallakohus kollegiaalne kohus.

Ta koosneb: esimehest (rahwa suus peakohtumees), kohtunikest (rahwa suus kohtumees) ja nende kandidaatest. Kohtumõistmisest peab wõtma osa vähemalt kolm kohtunikku, nende hulgas ka esimees.

Kollegiaalsuse põhimõtte rakendamisel wallakohtu koosseisu moodustamisel on peetud silmas neid paremusi, mida see põhimõte üldiselt pakub. Wallakohtunikud suures enamuses on lihtsad talumehed, kellel puudub kohtunikule tarwilik ettevalmistus ja sageli igasugune algharidus. Üksikkohtunikuna ei suudaks nad küllaldasel määral kohtuniku ülesandeid edukalt täita. Üksikkohtunikuna nad oleksid rohkem mõjutatawad sugulaste, sõprade ja naabrite poolt, Üksikult ei suudaks nad ka kohtuasju põhjalikult läbi arutada ja otsuseid teha. Kohtumõist käiks nende üle jõu.

Need pahed on kõrwaldatud kollegiaalse wallakohtu juures. Kolme wõi rohkem kohtunikku on raskem mõjutada kui ühte. Mitmekesi kohtumõistu teostades täiendawad nad üksteist. Kollegiaalne wallakohus tagab suurema erapooletuse, asjade põhjalikuma läbiarutamise ja õiglasema otsuse.

Kollegiaalsel wallakohtul on samad pahed, mis kollegiaalsel kohtul üldiselt. Need on ta kallidus ja pikaldasem asjaajamine. Kuid wallakohtu juures kaaluwad ta head küljed halwad küljed kaugelt üle.

Wallakohtuseadus on jätnud wallakohtu moodustamise täielikult rahwa asjaks. Ta annab selleks ainult juhtnööre. Selle juures need juhtnöörid ei ole mitte rahwa õiguste kitsendamiseks, waid pahede eest hoidumiseks.

Wallakohtuseadus ei määra kindlaks kohtunike arwu. Ta annab ainult alammäära. Selle järgi on wallakohtunike arwu alammääraks neli kohtunikku, nende hulgas ka esimees.

Kohtunike arwu kindlaks määramine on jäetud rahwa asjaks. Sedanteostab wallawolikogu, kui ringkonda kuulub ainult üks wald. Kui ringkond koosneb mitmest wallast, määratakse wallakohtunike arw kindlaks ringkonda kuuluwate waldade wolikogude üldkoosolekul. Seal määratakse ka mitu kohtunikku tuleb walida igast wallast.

Kohtunike arwu kindlaksmääramisel wõtab wolikogu wõi wolikogude üldkoosolek aluseks kohalikke olusid. Nendeks on: ringkonna maaalaline ulatus, rahwa arw, linnade lähedus, rahwa arenemistase jne.

Kohtunike ametiseseadmine on jäetud samuti rahwa õiguseks. Seda teeb walla täiskogu, selleks seaduses juhtnõõrina ettenähtud walimise põhimõtet rakendades. Loomulikult walitakse ametisse tublimad, ausamad ja üldiselt lugupeetawamad mehed. Selleks aitab kaasa weel seaduses ettenähtud salajane hääletamine. Salajasel hääletamisel täiskogu üksikud liikmed saawad oma tahet awaldada mõjutamatalt. Lahtisel hääletamisel mõni arglik walija wõiks walides sattuda mõne walitawa wõi kolmanda isiku mõju alla.

Wallakohtunikud walitakse ametisse kindlaks ajaks. Selleks näeb seadus ette kolm aastat. Seda kestwust wõib lugeda wastuwõetawaks.

Wallakohtunikeks walitawatele seab wallakohtuseadus ülesse mitmesuguseid tingimusi. Nendeks on : suhe wallaga, iga, usk ja kirjaoskus.

Suhte all tuleb mõista seda, et walitaw peab olema walla liige. Ea suhtes on nõuetaw, et walitaw oleks vähemalt 25 aastat wana. Mitteristiuskku kuuluwaid ei wõidud walida wallakohtunikeks. Seda tingimust tuleb lugeda juba kodaniku õiguste kitsen-

dajaks. Viimaseks tingimuseks on kirjaoskus: wallakohtunik pidi oskama lugeda ja kirjutada wallas enamuses elawa rahwa keeles. Sellest järeldub, et wallakohtunikelt ei nõutud wene keele oskust, kui wallas wenelaséd enamuses ei elanud. Mingit kitsendust pole leida wallakohtuseaduses kohtunike soo kohta (wast teeb seda mõni muu seadus?).

Peale eelpool loetletud tingimuste pidi wallakohtunik wastama ka moraalsetele eeldustele. Seadus näeb ette, et walida ei wõi: 1) neid, kes on kuritegude wõi üleastumiste eest kohtu wõi eeluurimise all, keda on karistatud seaduswastaste tegude eest türmi wõi raskema karistusega, kes on olnud kohtu all kuritegude ja üleastumiste eest, mis toowad kaasa eelpool nimetatud karistused, kui neid pole kohtu poolt õigeks mõistatud.

2) neid, keda on kriminaalkohtu otsusega ametist tagandatud, kolme aasta jooksul pärast tagandamist ja

3) neid, keda on kuulutatud maksujõuetuks wõlgnikuks.

Wallakohtunikeks ei wõidud walida ka wälismaalasi, kes polnud astunud Wene riigi alamaks.

Wallakohtuniku ameti wastuwõtmise oli kohustuslik igale eelpool loetletud tingimustele wastawale walla liikmele. Põhjuseta ei saanud ükski keelduda ametit wastuwõtmast. Põhjused, millised annawad õiguse kohast loobumiseks on seaduses ettenähtud. Need on:

1) iga - üle 60 aastat wanad,

2) warem walla walitawates ametites olemine, kui niisugusest ametist lahkumisest pole möödunud kolme aastat,

3) terwis - kui walitu kannatab raskete kehaliste puuduste all, millised on arsti poolt tõestatud,

4) majanduslik seisukord - kui walitu on hooldajaks ja kui see

amet on seotud alaealisele kuuluva majapidamise juhtimisega, kui walitu on ise samasuguse majapidamise omanik wõi rentnik ja 5) elukoht - kui walitu oma elukutse wõi majandusliku seisukorra tõttu ei saa alaliselt walla piirides elada.

Wallakohtunike walimisel tuleb panna tähele weel ühte nõudmist. Nim. nõudmine puudutab usulist külge. Mõõduandwaks usuks on siin õigeusk. Wallakohtunike koosseis peab usuliselt wastama walla elanike usulisele koosseisule. Wallakohtuseadus näeb ette, et kui wallakohtu ringkonnas üks neljandik elanikest on õigeusulised, peab ka üks neljandik kohtunikest kuuluma sellesse usku. Ringkonnas, kus pooled elanikest on õigeusulised, peawad ka pooled kohtunikest õigeusulised olema.

Wallakohtu tegwust juhib wallakohtu esimees. Esimees seatakse ametisse walimise teel. Walimist toimetawad wallakohtunikud ja esimees walitakse nende endi hulgast kolmeks aastaks.

Esimeheks ei saa walida igat kohtunikku. Esimehe walimisel tuleb pidada silmas kohtuniku majanduslikku seisukorda. Esimeheks wõib walida kohtunikku, kes on vähemalt wähema talukoha suurusel wastawa maatüki omanik. Ta wõib olla ka sarnase maatüki rentnik, kuid rendileping peab olema sõlmitud kirjalikult ja vähemalt kuueks aastaks. Kui esimees ametaja kestel sarnase omandiõiguse wõi rendiwahekorra kaotab, jääb ta esimeheks ikkagi kuni kogu kohtu koosseisu ametaja lõpuni.

Esimehe walimisel mängib teatawat osa ka usuline küsimus. Kui wallakohtu ringkonnas pooled elanikest on õigeusulised, peab ka wallakohtu esimees olema sama usuline.

Pärast walimiste toimetamist esitatakse wallakohtu koosseis ametisse kinnitamiseks wahukohtunike kogule. Rahukohtunike kogu

wõib keelduda kohtunikke ametisse kinnitamast ainult siis, kui on rikutud seaduses ettenähtud walimiste korda, wõi kui pole pandud tähele nõudmisi, milledele wallakohtunikud peawad wastama.

Wallakohtu esimihelt, kohtunikelt ja nende kandidaatidelt wõtakse enne ametkohuste täitmisele asumist wanne. Wanne antakse oma usutunnistuse waimuliku juures, Wande andmisest on wabastatud usulahkudesse kuulujad, kui need ei luba wannet anda. Wande asemel annawad need kohtu koosseisu kuuluwad isikud piduliku tōotuse.

Kui wallakohtunik ei saa oma kohuseid täita haiguse, ajutise puudumise, taandamise wõi taandumise puhul, asendab teda kandidaat, Kandidaat, kes on saanud walimistel kõige rohkem hääli, astub kohtu koosseisu ka kohtuniku surma wõi mõnel muul põhjusel kohtu koosseisust lahkumise korral. Muudatustest kohtu koosseisus teatatakse rahukohtunike kogule.

Wallakohtunikud täidawad kohtuniku kohuseid oma kutsetöö kõrwal. Kuna see nõuab teatawat aja kulu ja segab nende kutse- list tegewust, kannataksid nad majandusliselt selle all. Sellepärast on wallakohtuniku ametid tasulised. Tasu suurus määratakse wallawolikogu poolt, kui ringkonda kuulub ainult üks wald, wõi wolikogude üldkoosoleku poolt, kui ringkonda kuulub mitu walda. Igal juhul määrab tasu alammäära kindlaks kuberner.

Peale alalise tasu saab wallakohtu esimees weel sõiduraha ülemtalurahwakohtusse istungile ja sealt tagasi sõidu eest.

Materjaalse tasu kõrwal wõidakse wallakohtunikke wääristada weel moraalse tasuga. Selleks on ettenähtud aumärgid. Kohtunikel on wõimalik saada aumärki kuueaastase hoolsa teenistuse järele.

Wallakohtunikel on õigus saada ka ametipuhkust. Ühekuulise puhkuse otsustab wallakohus ise. Kauemaks ajaks annab selleks loa rahukohtunike kogu.

Ametikohuste täitmisel kannawad wallakohtunikud wastawat märki.

Wallakohtu asjaajamine.

Wallakohtu toimingud on seotud kantsieleilise asjaajamisega. Selle korraldamine ja kohtu protokollide kirjutamine pannakse kohtu esimehe määramisel ühe ringkonda kuuluwa walla kirjutaja peale. Selleks wõidakse palgata ametisse ka eriline kohtukirjutaja, kui wallawolikogu wõi wolikogude üldkoosolek leiab selle tarwiliku olevat wõi kui kohtu esimees seda nõuab.

Kohtukirjutaja peab wastama kõigile neile nõuetele, millised seatakse ülesse kohtunike walimisel.

Erand tehakse ainult ea ja keeleoskuse suhtes. Ea suhtes kohtukirjutaja ei pea olema mitte 25-aastane, waid talle piisab täisealisusest. Keeleoskuse suhtes nõutakse talt wene keele oskust.

Kohtukirjutaja palgatakse ametisse ja wabastatakse sellest wallakohtu enese poolt.

Kohtukirjutaja amet on palgaline. Palga suurus määratakse kindlaks wallawolikogu poolt wõi wolikogude üldkoosoleku poolt, kui ringkonda kuulub mitu walda. Palga alammäära määrab kindlaks kuberner.

Kohtukirjutajal on wõimalus saada aumärki 12-aastase hoolsa teenistuse järele.

Kohtukirjutajat karistab distsiplinaarselt rahukohtunike kogu esimees ja kriminaalsüütegude puhul on talle kohtukäteandjaks rahukohtunike kogu.

Wallakohtu asjaajamise ja läbikäimise keeleks teiste wallakohtute, wallawalitsuste ja ülemtalurahwakohtutega on wene keel. Ajutiselt, kuni wastawate korraldusteni, wõib wene keele kõrwal kasutada ka ringkonnas enamuses elawat rahwa keelt. Nendeks on eesti, läti ja rootsi keeled.

Wallakohtu istungid.

Wallakohus teostab kohtumõistu kohtuistungeil. Kohtuistungite pidamisel on läbi wiidud awalikkuse põhimõte, sest wallakohtuseadus näen ette, et hagnosis arutatakse wallakohtus awalikel kohtuistungeil.

Seaduses pole leida, et mõnel juhul wõiks istungi kuulutada kinniseks. Sellega on siin awalikkuse põhimõte leidnud absoluutset rakendamist.

Wallakohtu istungid on korralised ja erakorralised. Korralisi istungeid peetakse üks kord nädalas, selleks terve aasta kohta eelmise aasta detsembri kuul kindlaksmääratud päewal. Erakorraliste istungite päewad määrab kindlaks wallakohtu esimees.

Wallakohtu istungeid peetakse selleks igas ringkonnas kindlaksmääratud wallamajades. Istungeid wõib pidada ka teistes wallamajades, kui asja lähedus ja otstarbekohasus seda nõuawad.

Istungite ajad ja kohad tehakse teatawaks rahukohtunike kogu ja awalikkusele. Awalikkusele tehakse need teatawaks kuulutuste wäljapanemisega wallamajades.

Wallakohus arutab hagisid vähemalt kolmeliikmelises koosseisus, nende hulgas ka esimees.

Poolte palvel võib kohtunikke taandada ja nad peavad ka ise taanduma järgmistel, seaduses ettenähtud juhtudel:

- 1) kui asjaosalisteks on: kohtunik ise, tema abikaasa, tema otsejõunes sugulased eranditult, nelja esimese astme külgejoontes sugulased, kolme esimese astme hõimlased, ta lapsendatu või lapsendaja,
- 2) kui kohtunik on ühe poole eestkostja, hooldaja või asjade walitseja, või kui üks pooltest on kohtuniku warade walitseja ja
- 3) kui kohtunik või ta abikaasa on lähem seadusjärgne pärija, või kui nad on kohtuprotsessi wahekorras poolega.

Taandamine otsustatakse kohtu poolt ilma taandatawa kohtuniku otsustamisest osawõtuta.

Wallakohtu esimees awab, juhatab ja lõpetab istungid. Temal lasub ka walwe, et istungi ruumides walitseks rahu ja kord ning, et asja arutamine ja otsustamine toimuks seaduses ettenähtud korras. Tema poole pööravad kõik kohtuteimingust osawõtma kutsutud isikud. Kõik istungil wiibijad peavad käituma korralikult ja wastuwaidlematult täitma esimehe korraldusi. Korrarikkujaid kutsub esimees korrale. Kui see ei aita, karistab ta neid rahatrahwiga 25 kop. kuni 1 rublani ja eemaldab istungilt.

Asjaarutamine wallakohtus toimub suuliselt. Kogu kohtuistungi kohta koostatakse protokoll, millesse märgitakse: 1) asi, 2) kohtusse ilmunud poolte või nende esindajate nimed ja perekonnanimed, 3) poolte poolt esitatud nõudmised ühes asjaolude äratähendamisega, millele nad oma nõudmised rajawad ja need tõendid, millised pooled esitasid, või millele nad tugewad, 4) poolte poolt tehtud õigekswõtmised, hagi loobumised ja wastaspoole poolt esitatud asjaolude tunnustamised.

5) sobingud, 6) kohtusse ilmunud tunnistajate ja asjatundjate nimed ja perekonnanimed ja nende poolt antud tõendid, 7) pooltele, tunnistajatele või asjatundjatele kohtu poolt määratud rahalised sissenõudmised ja 8) kohtu poolt tehtud korraldus või otsus.

Allumus.

Wallakohtuseadus määritleb wallakohtu allumuse oblikatoorselt ja fakultatiivselt. Oblikatoorne määritus omakorda jaguneb positiivseks ja negatiivseks määritluseks.

Positiivset allumust käsitab wallakohtuseaduse § 7. Selles §-is loetletakse hagid, millised alluvad wallakohtule. Negatiivset allumust määritlevad § 7-nda märkus ja § 9. § 7-nda märkus näitab millal § 7 loetletud hagid ei allu wallakohtule ja § 9 on märgitud hagid, mis kunagi ei allu wallakohtule.

Fakultatiivne allumus on väljendatud §§ 8 ja 11. § 8 järele oleneb § 7 loetletud hagide allumus wallakohtule pooltest, kui nendeks on: mitte wallaliikmed, mõisnikud, ametnikud, waimulikud, aukodanikud ja kaupmehed. Kui nad soewiwad, wõiwad nad hagejana § 7 loetletud hagnosisid wallakohtule arutada anda. Kui nad seda ei soowi, ei anna. Kostjana wõiwad nad hagi arutamisele ilmudes paluda taanet.

Wallakohtu allumust wõime waadelda weel objektiivse, subjektiivse ja funktsionaalse allumuse seisukohast.

Objektiivse allumuse annab meile wallakohtuseaduse § 7. Selle §-i järele alluvad wallakohtule:

- 1) hagid wallaswara, kohustuste ja lepingute asjus hinnaga kuni 100 rubla,
- 2) hagid kahjutasunõudmistes hinnaga kuni 100 rubla,
- 3) walla piirides rikutud walduse endistamise hagid, kui walduse rik-

kumisest pole möödunud ühte aastat ja

4) walla piirides rikutud serwituutide kasutamise endistamise hagid, kui õiguse rikkumisest pole möödunud ühte aastat.

Subjektiiwse allumuse aluseks on §§ 10,11,12,13 ja 16.

§ 10 - hagi esitatakse sellele wallakohtule, kelle ringkonnas kostja omab elukoha wõi ajutise peatuse.

§ 11 - hagi kus kostjaks on mitu isikut, kes elawad mitmes ringkonnas, esitatakse ühele nende ringkondade wallakohtutest, hageja äranägemise järele.

§ 12 - hagi rikutud walduse ja rikutud serwituutide kasutamise endistamiseks esitatakse maakoha asukoha wallakohtule.

§ 13 - hagi wõõra asja pandikspidamises ja kahjutasunõudmises kinniswara suhtes esitatakse asja pidamise wõi kahju tekitamise koha kohtule.

§ 16 - hagid lepingu täitmise asjus, kus lepingu täitmiskoht oli ettenähtud, wõi kui see lepingus ettenähtud asjaoludest selgub, esitatakse täitmiskoha kohtule.

Funktsionaalne allumus käsitab kohtuastmeid. Wallakohus on esimese astme kohus wallakohtu seaduse § 7 loetletud hagidele. Apellatsioon- ja kassatsioonipalweid wallakohus ei hakka arutama.

Allumuswaidlused.

Allumuswaidlused wallakohtus saawad alguse: 1) poolte poolt esitatud erakaebuse põhjal, milline esitatakse wallakohtule ja kust see saadetakse edasi ülemtalurahwakohtule ja 2) wallakohtu otsusel, kellele hagi oli esitatud.

Allumuswaidluse ühele ülemtalurahwakohtule alluwate wallakohtute wahel lahendab sama ülemtalurahwakohtunik. Mitmele ülemtalurahwakohtule

tule alluwate wallakohtute wahel tekkinud allumuswaidluse lahendab see ülemtalurahwakohus, kelle ringkonnas hagi esitati. Wallakohtu ja rahukohtuniku wahel tekkinud allumuswaidluse lahendab rahukohtunike kogu, kellele rahukohtunik allub.

Asjatoimetus seistub kuni allumuswaidluse lahennemiseni.

Wallakohtu astmestik.

Kohtupidamises on leidnud tunnustust seisukoht, et töötagu kohus nii hästi kui tahes, elgu ta nii rippumata ja erapeoletu kui tahes, ikka wõiwad asja arutamisel ja otsustamisel juhtuda eksitused. Wõimalikkude eksituste wältimiseks on meoodsas protsessis wõetud tarwitusele põhimõte, et kohtuasju arutatakse sisuliselt kahes kohtuastmes.

Esimene aste arutab asju esmakordselt. Kui pooled pole esimese astme otsusega rahul, wõiwad nad anda asja uueks arutamiseks teisele astmele, kes asja samuti sisuliselt arutab. Teise, s.o. apellatsioonias-
me otsus on siis lõplik. Kuid ka seda wõidakse weel kontrollida kolmandas, kassatsioonias-
tmes, otsuse seadusepärasuse mõttes.

Erandi moodustawad vähemtähtsad asjad, kus hagi hind on väga madal. Neid asju lubatakse sisuliselt arutada ainult ühes astmes.

Wallakohus on rahwakohus, kus kohtunikud tulewad rahwa seast ja on ilma erilise ettewalmistusetä. Sellepärast wõiwad seal aset leida eksimused sagedamini, kui kutseliste kohtunikkudega komplekteeritud kohtus. Ka wõiwad wallakohtunikud puuduliku wenekeele oskuse tõttu seadusi walesti tõlgitseda. Neil kaalutlusil on tarwilik, et ka wallakohtule alluwate asjade arutamine toimuks sisuliselt kahes astmes ja et teise astme otsus leiaks kontrollimist kassatsioonias-
tmes te-
ma seadusepärasuse mõttes.

Nim. põhimõtet on ka wallakohtuseaduse koostamisel silmas peetud. Ka wallakohtule alluwait asju arutatakse sisuliselt kahes astmes ja teise astme otsuse seadusepärast wõidakse anda kontrollida kassatsiooniasemele. Brandi moodustawad ka siin asjad, millede hagi hind teatawa kõrguseni ei küüni.

Wallakohtuseaduse järgi on wallakohus esimese astmekohus. Ta teeb kahesuguseid otsuseid: lõplikke ja mittelõplikke. Wallakohtu otsus on lõplik hagides, mille hind ei ületa 15 rubla. Kõigis muudes hagides on wallakohtu otsused mittelõplikud.

Mõlemat liiki otsuste peale wõib edasi kaewata. Kumbagi liigi otsuste peale eri korras. Lõplike otsuste peale kaewatakse edasi kassatsiooni- ja mittelõplike otsuste peale apellatsioonikorras.

Edasikaebe astmeks nii kassatsiooni- kui ka apellatsioonikorras on ülemtalurahwakohus. Neid asutati igas maakonnas wastawalt maakonna suurusele. Mõnes oli neid üks, mõnes kaks.

Ülemtalurahwakohtu asukohaks oli üks tema piirkonda kuuluwatest wallamajadest. Istungeid peeti kohtu alalises asukohas, kui ka teistes kohtades, wastawalt otstarbekohasusele. Istungite sagedus oli vähemalt üks kahe nädala kohta. Ülemtalurahwakohtu protokollide kirjutamiseks ja kantseleiliseks asjaajamiseks palgati ametisse kirjutaja, kes pidi wastama samadele tingimustele, kui wallakohtu kirjutaja.

Ülemtalurahwakohus on kollegiaalne kohus, kelle istungist peab osa wõtma vähemalt kolm kohtunikku, nende hulgas ka esimees. Esimees on kutseline kohtunik, kes määratakse ametisse kohtuministeri poolt. Ülemtalurahwakohtunikuks wõisid saada isikud, kes wastasid wastawas seaduses üleseatud nõuetele ja oskasid nii wene, kui ka ringkonnas enamuses elawa rahwa keeli.

Ülemtalurahwakohtu istungeist wõtawad liikmetena osa wallakohtute esimehed ettekirjutatud järjekorras. Istungeist ei saa wõtta osa need wallakohtu esimehed, kelle otsuste peale on kaewatud.

Ülemtalurahwakohtu otsustele, millised on tentud kassatsiooni-kaebuste peale, ei saa enam edasi kaewata.

Apellatsiooniasstmena ülemtalurahwakohus teostab täielikku apellatsioonit. Asjade arutamisel pooled wõiwad esitada uusi asjaolusid ja tõendeid. Uusi nõudmisi pole lubatud esitada. Ülemtalurahwakohtu otsused apellatsioonikaebuste peale olid lõplikud.

Kassatsiooniasstmeks ülemtalurahwakohtu lõplikele otsustele on rahukohtunike kogu, milline kohus kuulub juba üldkohtute süsteemi.

Kõik kohtuastmed wallakohtu süsteemis on kollegiaalsed kohtud ja kujutawad üleminekut rahwakohtult kutselisele kohtule. Esimene aste - wallakohus - on puhtakujuline rahwakohus. Teine aste - ülemtalurahwakohus - on kujundatud nii rahwakohtu kui ka kutselise kohtu elementidest. Kassatsiooniasste - rahukohtunike kogu - on puhtakujuline kutseline kohus.

Järelwalwe wallakontu tegewuse üle ja wallakohtunike wastutus.

Wallakohtu tegewuse järelwalwe on usaldatud wallakohtust kõrge- malseiswale kohtuastmele, rahukohtunike kogule. Järelwalwet teostatakse rewisjonidega. Rewisjone peab teostatama vähemalt üks kord aastas. Neid toimetawad rahukohtunike kogu ülesandel rahukohtunikud ja ülemtalurahwakohtu esimehed. Rewisjonidel ilmnenuv puudustest kantakse ette rahukohtunike kogule.

Rahukohtunike kogu annab ka juhtnõõre wallakohtu asjaajamiseks ning rahasummade, wäärtpaberite ja hinnaliste asjade hoiuks.

Lähem järewalwe wallakohtu tegewuse üle lasub wallakohtu esimehel. Esimees walwab, et wallakohtu toimingud sünniks õigeaegselt ja ettenähtud korras.

Wallakohtu koosseisu kuuluwad isikud kannawad nii distsiplinaarkui ka kriminaalwastutust. Distsiplinaarkaristusi määrab neile rahukohtunike kogu.

Distsiplinaarkaristusteks on: märkus, neomitus, rahatrahw kuni 15 rublani ja arest kuni 7 päewani. Enne karistuse määramist nõutakse süüdlaselt seletust. Wallakohtu esimees ja kohtunikud wõiwad rahukohtunike kogu poolt määratud distsiplinaarkaristuste peale edasi kaewata ainult siis, kui neile oli määratud arestikaristus. Muudel juhtudel polnud edasikaebamist ette nähtud. Edasikaebe astmeks on kohtupalat. Kaebamine toimub kahenädala jooksul otsuse kuulutamisest arwates, selle kohtu kaudu, kelle otsusele kaewatakse.

Ametalaliste kriminaalsüütegude puhul on wallakohtu esimehele ja kohtunikele kohtukätteandjaks rahukohtunike kogu ja asjade arutamine toimub ringkonnakohtus. Enne kohtukätteandmist rahukohtunike kogu pärib süüdlaselt seletust wõi laseb rahukohtunikul juurdluse toimetada. Uhes kohtukätteandmisega ja juurdluse toimetamisega wõidakse süüdistataw tagandada ajutiselt ka ametist.

Wallakohtu esimehed ja kohtunikud tagandatakse ja wallandatakse ametist ainult kriminaalkehtu otsuse põhjal. Rahukohtunike kogu wõib neid tagandada weel järgmistel juhtudel:

- 1) kui nad on tunnistatud maksujõuetateks wõlgnikkudeks,
- 2) kui nad olid karistatud kohtute poolt türmi wõi raskema karistusega
- 3) kui nad langesid eeluurimise alla süütegude eest, milledega käib kaosas p. 2 nimetatud karistused.

Wallakohtu menetlused.

Teooria jagab kohtu tegewuse mitmesse järku, wastawalt tegewuse iseloomule ja ülesannetele. Iga tegewusjärg kannab teatava menetluse nimetust. Nii leiawad kohtutegewuses aset: wõistlusmenetlus, seeritusmenetlus, hoiumenetlus ja konkursimenetlus. Peale nende tegeleb weel kohus mitmesuguste majandusliikkude funktsioonidega.

Ka wallakohtu tegewust wõib jagada wastawateks menetlusteks.

Wallakohtu esimeseks ülesandeks on arutadaantud tsiwiiltüülis lahenduse leidmine. Selle lahenduse otsimine teostub awalikul kohtuistungil poolte juuresolekul. Pooled on pandud wõrdsesse seisukorda. Neile on antud wabadus wäidete esitamiseks ja nende kaitsmiseks. Oma õiguste kaitsel nad wõistlewad esitatud tõenditega. Selles wallakohtu tegewuses, kus pooled oma õiguste kaitsel esitatud tõenditega wõistlewad ja kohus selle wõistluse tulemusena otsuse langetab, näeme menetlust, mis kannab wõistlusmenetluse nimetust.

Wõistlusmenetluse lõpptulemusena on wallakohtu otsus, mis õigustab ja kohustab pooli. Kui kaotaja pool otsust wabatahtlikult ei täida, asutakse selle sunnitäitmisele. Wallakohtu otsuste sunnitäitmise seeritab üks wallakohtu liige kohtukirjutaja juuresolekul. Selles sunnitäitmises näeme seeritusmenetlust.

Peale eelpool nim. menetluste leiab aset wallakohtus weel hoiumenetlus. Selle alla kuuluwad:

- 1) paranusasjade korraldus: pärandi hoid, pärijate wäljakutsumine, pärandi hooldamine, pärijate kinnitamine ja pärandi jagamine.
- 2) eestkoste ja hoolduse korraldamine,
- 3) lapsendamine ja
- 4) dokumentide õigekstunnistamine.

Wallakohtu peolt täidetawatest majanduslikkudest funktsioonidest wõiks nimetada mitmesuguseid trahwide määramisi korrarikkujatele, il- mumatajäänud tunnistajatele ja asjatundjatele jne.

Kõik wallakehtu teimingud on tempel- ja muudest maksudest wabad.

Konkursimenetlusega wallakohus ei tegele.

=====

WÕISTLUSMENETLUS.

=====

Poolled.

Wõistlusmenetluse nimetus näitab, et on tegemist kohtuliku toiminguga, kus peab leidma aset wõistlus. Wõistlus wõib leida aset ainult seal, kus on tegewuses røhkem kui üks huwitatud pool.

Kuna tsiwiilkohtu ülesanne on tsiwiil wahekordades tekkinud tülide lahendamine ja tsiwiil wahekõrrad wõiwad tekkida ainult kahe poole wahel, siis järeldub sellest, et ka tsiwiilkohtu wõistlusmenetlusest peab wõtma osa kaks poolt. See järeldus on kehtiw ka wallakohtus asetleidwa wõistlusmenetlusest osawõtjate poolte arwu suhtes.

Uks pool, kes leiab, et teine pool pole tsiwiilkõkkuleppega enda peale wõetud kohustust tema wastu täitnud, pöörab wallakohtu poole lahenduse saamiseks hagi des, millede lahendamine on allutatud wallakohtule. Kohtu poole pööraja pool - hageja - on aktiivne pool, kes palub kohut oma õigusi kaitsta wõi tunnustada. Wastaspool - kestja - püüab end kaitsta hageja poolt esitatud wäidete wastu.

Wallakohtus peab nii hagejal kui ka kestjal olema partei- ja protsessiwõime. Kuna praegusel ajal parteiwõime on igal füüsilisel ja juuriidilisel isikul, ei käsita wallakohtuseadus seda wõimet. Käsitamist leiab ainult protsessiwõime.

Wallakohtuseaduse § 5 järgi tunnustatakse igauks wõimeliseks otsima ja kaitsma oma õigust wallakohtus. See sõnastus annab protsessiwõime igale isikule. Seda isikute ringi aga kitsendawad sama §-i järgnevad sõnad, mis loetlewad isikuid, kellel sarnast wõimet ei ole. Põhjusted, miks loetletud isikutel protsessiwõimet ei ole on mitmesugused.

Esimene erand puudutab alaealisi, kuna nad pole veel küllaldaselt arenenud oma nimel kohtus esinemiseks. Teiseks on nimetatud waimuhaigeid. Need pole wõimelised seda tegema, sest nad ei suuda anda aru oma tegewusest ja neil puudub ettekujutus vajalikkudest toimingutest. Kolmandaks on nimetatud maksujõuetuid ja pillajaid. Neil puudub protsessiwõime, kuna nad pole suutelised küllaldasel määral ettenägelikult oma waranduse suhtes korraldusi tegema ega seda walitsema. See ettenägelikkuse puudumine wõiks neid kahjustada ka kohtutegewusest poolena osawõtmisel.

Kõik need kolm liiki isikuid on jäetud wallakohtus ilma protsessiwõimest. Kuna neil aga parteiwõime on, leiawad ka nende õigused wallakohtus tunnustamist ja kaitsmist. Seda teewad seal nende esindajad.

Tsiwiilwahekordades wõiwad pooled koosneda ka rohkem kui ühest isikust. Sarnase wahekorra puhul tekkinud tülis, mis on antud kohtu lahendada, koosnewad ka pooled rohkem kui ühest isikust. Siin leiab aset protsessikaaslus subjektiivsel kujul.

Sarnast protsessikaaslust käsitab wallakohtuseaduse § 11. Selle järgi hagi, milles on mitu kostjat, kes elawad mitmes kohturingkonnas, esitatakse ühele neist ringkondade wallakohtuist hageja äranägemisel.

Objektiivset protsessikaaslust ei nimeta wallakohtuseaduse ükski paragrahw. Kuna niisuguse protsessikaasluse wõimalust näeb ette TKS § 258-1, tuleb järeldada, et wallakohtus seda kasutada ei saa, kuna seaduses pole seda ettenähtud.

Protsessijärgsust nimetatakse wallakohtuseaduse § 42-es. Selle järgi, kui mõni pooltest sureb wõi kaotab mingil põhjusel (waimuhaigeks jäämine, pillajaks kuulutamine, õiguste kaotamine oma warale jne.) protsessiwõime, seistatakse hagi wallakohtus, kuni pärijad, hooldajad wõi esindajad on poole asendanud.

Wallakohtuseaduse § 5 järgi on igaüks võimeline oma õigust wallakohtus otsima ja kaitsma. Kuid on juhus, kus hageja, vaatamata et ta on protsessiwõimeline, seda teha ei saa. Ta võib wallakohtule alluwa hagi wallakohtule küll esitada, kuid seda ei saa wallakohus arutada, kuna kostja seda ei soovi. See on sel juhul, kui kostja ei ole walla liige või kui ta on mõisnik, ametnik, waimulik, aukodanik või kaupmees. Sarnased kostjad võivad paluda hagi taandust, kostja wallakohtule mitteallumise tõttu.

Esindus.

Nagu eelpool nimetatud, on pooled wallakohtus kahesugused: protsessiwõimelised ja protsessiwõimetud. Wastawalt sellele jaguneb ka esindus wallakohtus.

Protsessiwõimelised pooled võivad wallakohtus ise esineda, kuid nad võivad lasta seda ka teisi isikuid oma nimel teha. Nad kasutawad selleks wabatahtlikku esindust, wolinikke.

Protsessiwõimetud pooled ei saa wallakohtus kunagi ise esineda. Seda teewad selleks seadustes ettenähtud esindajad. Nead kasutawad seaduslikku esindust.

Wabatahtlikku esindust võivad wastawad pooled wallakohtus kasutada oma äranägemisel igasuguste wallakohtu toimingute juures. Brandi moodustawad ainult §§ 77, 78 ja 82 ettenähtud toimingud. Neid peawad pooled ise seeritama.

Wolinikuks võib olla wallakohtus iga protsessiwõimeline isik. Nende saatmisest teatatakse wallakohtule suusõnaliselt, kirjalikult või antakse neile kaasa kirjalik wolitus. Suusõnaline teade kantakse kohtu protokelli, või kantakse hagipalwesse, kui see oli esitatud ka suusõnaliselt.

Kirjalikult teatatakse woliniku saatmisest kas hagipalwes, wõi eraldi palwes.

Wolinikud esinewad wallakohtus wolituse piirides. Ainult lepitust wõiwad nad paluda, kuigi sellest wolituses pole räägitud.

Protsessiwõimetud kasutawad wallakohtus seaduslikku esindust. Nendeks on: alaealistele - wanemad, eestkostjad wõi hooldajad, maksuwõimetutele - konkursiwalitsus, ning waimuhaigetele ja pillajatele hooldajad.

Hagipalwe.

Iga isiku tsiwiilwahekorrad on tema enda korraldada ja tekkinud tülide lahenduse otsimine ripub ta oma tahtest. Tsiwiilkohus asub tsiwiilwahekordades tekkinud tüli lahendamaks ainult asjaosalise palwel. See põhimõte on kehtiw ka wallakohtule allutatud hagide suhtes. Wallakohus asub hagi arutama ainult hageja sellekohasel palwel.

Hagipalwe esitamisel on hagejale jäetud wabadus selle wermi suhtes. Hageja wõib esitada hagipalwe nii kirjalikult kui ka suusõnaliselt. Suusõnalisele hagipalwele antakse kirjalik kuju kohtus. Seda teeb üks wallakohtu liige wõi kirjutaja. Hagipalwele kirjutab alla hageja, kui ta on kirjaoskaja. Kirjaoskamatusel puhul kirjutab alla kas see, keda ta selleks wolitab, wõi see kes suusõnalisele palwele kirjaliku kuu andis. Wiimase asjaolu kohta tehakse hagipalwele märkus.

Kirjalik hagipalwe esitatakse wallakohtule isiklikult, woliniku kaudu wõi saadetakse postiga.

Wallakohtule awaldatud hagipalwes peab olema täpselt näidatud kõik kohtule wajalikud asjaolud. Arusaamatuste wältimiseks loetleb wallakohtuseaduse § 20 asjaolusid, mida hagipalwe peab sisaldama.

Need on:

- 1) hageja ja kostja elukutse, nimi, perekonnanimi ja elukoht. Need andmed on tarvilikud kostja ülesotsimiseks ja hagejale ning kostjale mitmesuguste teadete saatmiseks.
- 2) hagi tõendid. Hageja peab näitama, millele ta oma nõudmise toetab.
- 3) hagi hind. väljaarvatud juhud kus hagi on hinnata. Hagi hind määratakse hageja poolt. Selleks on nõutav summa ühes % hagi avaldamise päewast arwates, wõi summa millele hageja nõuetawat asja wõi õigust hindab. Hagi hind on tarvilik hagi allumuse määramiseks. Wallakohtule alluwad hagrid mille hind ei ületa 100 rubla. Teiseks näitab hagi hind millisel määral kostja on kohustatud hagejat rahuldama.
- 4) mida hageja palub. See on hagipalwe olulisem punkt, kuna selles väljendub kogu hagipalwe mõte. Teised punktid on ainult täiendawateks seletusteks.

Hagipalwe esitamine wallakohtule ja selle tagajärjed.

Hagipalwe wallakohtule saabudes teeb wallakohus kindlaks, kas on takistus hagi wallakohtus arutamiseks. Hagi arutamise takistused wõiwad seista hagipalwe puudulikkuses, hagi wallakohtule mitteallumises ja hageja prõtsessiwõimetuses.

Kõige pealt wallakohus waatab, kas leidub hagipalwes puudusi, mis ei wõimalda kohtule wajalikku selgust tarwilikkudest asjaoludest.

Teooria jagab hagipalwes leiduwad puudused kahte järku. Ühed on absoluutsed puudused, millede puhul palwe saadetakse hagejale tagasi. Teised on relatiivsed puudused. Nende esinemisel kohus annab hagejale wajalikkude täiendawate andmete esitamiseks. Uldkohtute jaoks on need puudused loetletud TKS §§ 266 ja 269. Nendele järgnewad para-

grahwid annawad kohtule juhiseid talitamiseks nim. puuduste puhul.

Sarnast puuduste loetlust ega juhiseid puuduste puhul wallakoh-
tuseadus ei anna. Seadus määritleb täpselt mida hagipalwe peab si-
saldama. Kuidas talitada puuduste puhul, wallakohtuseadus ei räägi.

W.Tomašewiĉ annab wallakohtule seaduse §19 seletuses järgmisi
juhiseid: 1) hagipalwe saadetakse hagejale tagasi, kui selles pole
märgitud kelle poolt see on esitatud ja kelle vastu; kui hagipalwe
on esitatud woliniku poolt, kellel selleks wolitus puudub; kui pole
märgitud mida hageja palub ja puudub hagi hind, kui see on hinnataw
ning kui hagipalwe sisaldab sündsuseta wäljendusi. 2) hagipalwe jääb
kohtusse seisma ja hagejale antakse 7-päewane tähtaeg täiendawate and-
mete esitamiseks, kui palwes on järgmised puudused: kui kostja elu-
koht on märgitud puudulikult, kui seda pole üldse märgitud; kui
puuduwad hagipalwes mainitud lisad ja kui puudub hageja elukoht.

Nende seletuste andmisel on W.Tomašewiĉ kasutanud TKS wastawaid
paragrahwe, neid wallakohtule kohaldades.

Teiseks hagi arutamise takistuseks on hagi wallakohtule mitteal-
lumine.

Hagi allumine wallakohtule oleneb kolmest momendist. Need on:
1) objektiiwne allumine, 2) subjektiiwne allumine ja 3) poolte sei-
suslik olukord.

Wallakohtu objektiiwset allumust käsitawad wallakohtuseaduse §§
7 ja 9. Nende poolt antud normid on absoluutsed. Kui wallakohus leiab,
et esitatud hagi ei kuulu wallakohtu arutamisele, ei tee ta seda. Ju-
hul, kui arutamine on juba alanud ja kohus seda alles siis märkab,
katkestab ta hagi arutamise selle igas seisukorras. Ka pooled wõiwad
sarnasel juhul paluda hagi taandust igas arutamise seisukorras.

Subjektiiwne allumus määrab wallakohtule alluwate hagide ruumi-
lise allumuse. Nii wõib juhtuda, et üks wallakohus saab arutamiseks

hagi, mis kuulub teisele wallakohtule arutamiseks. Wallakohus sarnasel juhul oma algatusel ei jäta hagi arutamata. Taandust võib paluda kostja, kuid enne hagi sisulist arutust.

Poolte seisuslikku allumust määritleb wallakohtuseaduse § 8. Selles antud normid ei ole absoluutsed. Nendest võidakse kalduda kõrwale, kui pooled seda soowivad. Wallakohus ei walwe selle järele, et üks pooltest oma seisuse tõttu ei allu wallakohtule. Taandust võib paluda kostja, enne hagi sisulist arutust.

Kolmandaks hagi arutamise takistuseks wallakohtus võib olla hageja protsessiwoimetus. Sarnasel juhul wallakohus ei tohi hagi arutama hakata.

Wallakohus, teinud kindlaks, et hagi arutamiseks ei ole mingisuguseid takistusi, määrab selle arutamisele.

Tsiwiilprotsessis on kehtiw põhimõte, et enne asja otsustamist kuulatakse ära ka kostja seletused. Sama põhimõte on kehtiw ka wallakohtu woistlusmenetluses. Ka wallakohus annab woimaluse kostjale oma wäidete esitamiseks.

Hagi arutamiseks wallakohus kutsub wälja kostja järgmiseks istungiks, kui kostja elab samas kohturingkonnas. Kui kostja elab wäljaspool kohturingkonda, määratakse ilmumiseks pikem tähtaeg. Hagejale antakse arutamise päew teada hagipalwe esitamisel.

Kostja wallakohtusse kutsumine toimub kutsega. Wallakohtuseaduse § 23 määritleb, mida kutse peab sisaldama. Kutse sisu peab olema nii koostatud, et see annaks kõiki wajalikke andmeid kostjale.

Kostja peab teadma, millises asjas teda kutsutakse wastust andma; kes kutsub ja kelle palwel; koht kuhu ilmuda ja aeg. Samuti peab kostja teadma, millised on mitteilmumise tagajärjed. Kõiki neid teateid leiab kostja kutsest.

Kutse toimetatakse kostjale kätte wallas käskjalaga, väljaspool walda - walla, mõisa või maakonna politsei abil.

Kutse saadetakse kahes eksemplaris. Uks eks. antakse kostjale. Sellele märgitakse kätteandmise päew. Kui kostjat ei ole kodus, antakse kutse kellegile tema kodustest või naabritest allkirja vastu, kes nõus on seda edasi andma kostjale. Teine eks. tuuakse kohtule tagasi. Sellele kirjutab alla kutse wastuwõtja ja märgitakse kätteandmise aeg. Kostja kirjaoskamatusel puhul loetakse kutse sisu talle ette ja tehakse wastaw märkus mutsele. Tagasitoodawale eks. märgitakse kelle kätte on kutse jäetud. Kui ei leita kostjat ega isikut, kes oleks nõus kutset wastuwõtma, jäetakse see linnades politsei ametnikule ja waldades wallawalitsusele.

Kutsele tehakse märkus ka siis, kui kostja keeldub kutset wastuwõtmast ja sellele alla ei kirjuta. Märkus sisaldab põhjust, miks kutse pole kostjale kätte antud ja miks pole allkirja kostjalt või wastuwõtjalt, kellele kutse jäeti. Kutse mittewastuwõtmise puhul võib wõtta kaasa ühe ehk kaks tunnistajat.

Wallakohtus on võimalik ka niisugune moodus, et hageja ja kostja tulewad koos ühele wallakohtu istungile ette teatamata, kus nad paluwad samal istungil hagi arutada. Wallakohus ei saa sel juhul arutamisest keelduda ega seda edasi lükata järgmisele istungile. Samuti ei saa wallakohus teisi sellele istungile määratud hagisid lükata edasi.

Sellest momendist, millal kostja on kutse kättesaanud, algab poolte wahel protsessuaalne wahekord. Hageja ei saa enam hagi kostja nõusolekuta tagasi wõtta ega selle sisus muudatusi teha. Hageja pärast hagipalwe esitamist ja kostja pärast kutse kättesaamist peawad teatama wallakohtule oma elukohtade muudatustest.

Kostja kaitsevahendid.

Kostjal on õigus ennast kaitsta tema vastu esitatud hagi vastu. Millisel määral ja kas ta seda üldse teeb, ripub ta oma tahtest. Ta võib selle juures olla väga aktiivne, kuid võib olla ka täielikult passiivne. Ükski ei saa teda enda kaitseks sundida ega talle ette kirjutada, kuidas ja millisel määral ta seda peab tegema. Protsessuaalsed seadused annavad kostjale enda kaitseks ainult juhtnööre ja näitavad kätte abinõud selleks. Kostjal on õigus neid kasutada. Enda kaitsmiseks on kostjal õigus, mitte kohus.

Eespool öeldu on kehtiv ka wallakohtus esinewa kostja suhtes. Ka wallakohtuseadus annab kostjale võimaluse enese hagi vastu kaitsmiseks ja näitab selleks abinõusid. Näidatud abinõude kasutamine oleneb täiel määral kostjast enesest. Tal on õigus neid abinõusid kasutada, kuid ta pole seda kohustatud tegema.

Wallakohtuseaduse § 2 näeb ette, et wallakohus asub otsust tegema mitte enne, kui on ära kuulunud kostja seletuse. Kui kostja ei ilmu määratud ajal seletust andma, ainult siis võib wallakohus teha otsuse kostja seletust kuulamata. See wallakohtuseaduse paragrahvi väljendus annab kostjale õiguse enese kaitsmiseks, kuid ei kohusta teda seda tegema.

Enese kaitseks kostja võib wallakohtus kasutada kohtutes üldiselt tuntud kaitsevahendeid. Need on protsessuaalõiguslikud kaitsevahendid, materjaalõiguslikud kaitsevahendid ja wastuhagi.

Protsessuaalõiguslike kaitsevahendite all on tuntud taanded, mis formaalsetel põhjustel püüavad hagi hävitada enne tema sisulisele arutamisele tulemist või sisulise arutamise ajal. Selle järele jagunewad need taanded esitamisaja järele kahte gruppi: taanded mida võib esitada enne hagi sisulisele arutamisele jõudmist ja

ja taanded mida võib esitada hagi arutamise igas seisukorras.

Esimesse kruppi kuuluvad järgmised taanded: 1) et hagi arutamine kuulub teisele wallakohtule ja 2) et hagi arutamine ei kuulu wallakohtule kostja seisuse tõttu.

Nendele taanetele toob W.Tomašewič oma seletustes lisaks veel järgmised: 1) et samas või mõnes teises kohtusobnuarutamisel sama hagi samade poolte wahel, või hagi mis on tihedalt seotud antud hagiga, 2) et hagi peaks olema esitatud teise kostja vastu ja 3) et hagi on esitatud isiku poolt, kes pole selle võimeline. W.Tomašewiči poolt toodud taanded on võetud TKS § 571-st.

Taanded, mida võib esitada hagi arutamise igas seisukorras on, et antud hagi arutamine ei allu ülse wallakohtule.

Enese kaitseks kostja võib kasutada ka materjaalõiguslikke kaitsewahendeid. Nende abil ta püüab sisuliselt esitatud hagi vastu waielda. Kostja võib üldse eitada wastawa suhte olemasolu, või esitab faktid, mis hageja poolt toodud faktid ümber lükawad või üldse häwitawad.

Uheks kaitsewahendik kostjale wallakohtus on wastuhagi. Wastuhagi esitatakse samale wallakohtule, kellele on esitatud peahagi. Kui wastuhagi on tihedalt seotud peahagiga ja ta hinna poolt ei allu wallakohtule, katkestab wallakohus hagi arutamise ja annab pooltele võimaluse hagide arutamiseks wastawas kohtus.

Hagi kindlustus.

Hagi kindlustuse ülesandeks on tagada hageja nõudmiste rahuldamist, kui kohus leiab need õiged olema.

Seda kindlustusabinõu võib kasutada ka hageja wallakohtus, kuna see on wallakohtuseaduses ette nähtud.

Wallakohtus on hagide kindlustamine võimalik siis, kui on näha, et kostja püüab hävitada võimalusi, milledega saaks vastava kohtuotsuse põhjal hagejat rahuldada. Sarnast kostja teguviisi näeb wallakohtuseadus selles, kui kostja püüab oma wara peita või hakkab seda pillama.

Hagide kindlustamist lubatakse wallakohtus, kui hagi tundub kohtule olema tõenäoline.

Hagide kindlustamiseks on ettenähtud mitmesuguseid võimalusi. Wallakohtus on nendest lubatud järgmised:

- 1) kindlustamine wallaswaraga. Hagi hinna väärtuses kirjutatakse ülesse kostja wallaswara või hagetaw wallaswara ja antakse hoiule kostjale enesele või kolmandale isikule. Kui kostja hagi rahuldamisel wabatahtlikult hagetawat summat ei tasu, tasutakse see üleskirjutatud wallaswara müügist saadud rahaga.
- 2) kindlustamine kinniswaraga. Wallakohus pöörab palwega selle kinnistusjaoskonna poole, kus kinniswara kohta kinnistusraamatut peetakse teha wastaw märkus kinnistusraamatusse.
- 3) käendus. Kolmas isik annab allkirja, et juhul kui kostja ise ei rahulda hagejat, teeb tema seda.

Hagi võib lasta kindlustada protsessi igas seisukorras. Seda tehakse ainult hageja palwel.

Hagi arutamine wallakohtus.

Hagide arutamine toimub wallakohtus awalikel kohtuistungeil. Istungi päewast teatatakse hagejale hagipalwe esitamisel ja kostjale kutsega. Sellega on pandud mõlemad pooled osawõtmise mõttes sõrdsesse seisukorda, et neile on antud võimalus wiibida hagi arutamise juures. Millisel määral nad seda kasutawad, oleneb nendest endist.

Poolte hagi arutamise osawõtmise juures wiibimisel võib esineda neli võimalust: 1) kumbki pool ei ilmu, 2) ainult hageja ilmub, 3) ainult kostja ilmub ja 4) mõlemad pooled ilmuvad.

Esimesel juhul, kui kumbki pool ei ilmu, lõpetab wallakohus hagi arutamise. Hagejale jääb õigus hagi uuesti esitada.

Ainult hageja ilmumisel wallakohus võib hageja palwel uue tähtpäewa määrata, või teeb tagaseljaotsuse.

Ainult kostja ilmumisel wallakohus võib hagi arutamise lõpetada, või määrata kostja palwel uue tähtpäewa. Uhtlasi otsustab wallakohus hagejalt mõista välja kostja kasuks, selle asjata ilmumise eest, 50 kop. kuni 3 rublani. Hageja võib hagi uuesti esitada, kuid peab tasuma ette summa, mis on määratud kostjale asjata ilmumise eest.

Kõigil eelpool nimetatud juhtudel, kui kohus saab teada, et poolte ilmumata jäämine on tingitud wabandatawatest põhjustest, lükkab ta hagi arutamise edasi ja määrab selleks uue tähtpäewa. Wabandatawateks põhjusteks loetakse: lähedalt omakse surm või haigus, poole arest, jõgede üleujutus, kutse mitteõigeaegne kättesaamine jne.

Hagide arutamisele võtmine ja nende arutamine toimub wallakohtusaega wiitmata. Hagi arutamine peab sündima hagipalwe esitamisele järgneval kohtuistungil. Seda aega võib pikendada, kui kostja elab mõnes teises kohturingkonnas. Hagi võetakse arutusele samal istungil, kui pooled mõlemad tulewad hagipalwet warem esitamata mõnele istungile.

Hagi arutamine peab toimuma võimalikult ühes istungil. Poolte nõusolekul võib arutamist ka edasi lükata. Ühe poole palwel, waatamata et teine pool sellele vastu on, võib seda teha, kui pool suudab kohut weenda, et tal pole võimalik warem wajalikke tõendeid muretseda.

Kõige normaalsem on, kui pooled mõlemad ilmuwad kohtusse. Kui mõni pooltest on saatnud oma eest woliniku, võib kohus teha poolele

kohtusse ilmumise kohustuslikuks, kui asjaolude selgitamine seda nõuab.

Hagide arutamisele asudes püüab wallakohus pooli lepitada. Lepituskatseid võib wallakohus teha hagi arutamise igas seisukorras, kuni otsuse tegemiseni.

Kui pooled pole nõus leppima, algab hagi arutamine. Hageja esitab oma väited ja nõudmised. Kostjal on esinemisel mitu võimalust. Ta võib võtta õigejts hageja väited ja nõudmised täiel määral, kui ka ainult üksikud osad. Ta võib nendele ka vastu waielda. Pooltele antakse wallakohtus sõna sõrdselt järjekorras. Kui asjaolud on juba küllalt selged, teeb wallakohus weel wiimase katse poolte lepitamiseks ja kui see ei õnnestu, asub otsust tegema.

Tõendamine wallakohtus.

Tõendamine wallakohtus toimub tsiwiilprotsessis üldiselt tunnustust leidnud põhimõtete järgi. Tõendamise raskus lasub sellel pooltel, kes wäite on esitanud.

Wallakohus ei saa sundida pooli oma wäiteid tõendama. Selles on pooltele jäetud wabadus. Wallakohus ei hakka ka ise mitte tõendeid muretsema, waid seda peawad pooled tegema, iga üks oma wäidete usutawaks tegemiseks.

Wallakohtuseadus ei seo tõendamist mingisuguste formaalsustega, waid on jätnud siin wallakohtule wabad käed.

Wallakohtus on lubatud järgmised tõendite liigid: õigekswõtt, mitmesugused kirjalikud tõendid, tunnistajate ütelused, asjatundjate arwamused, paiklik ülewaatus ja wanne.

Õigekswõtt. Õigekswõtu all mõistetakse üldiselt kostja poolt väidete ja nõudmiste õigekswõtmist, mida hageja ta vastu on esitanud. Wallakohtus võib õigekswõtt toimuda kahel viisil: 1) kohtus ja 2) väljaspool kohtu. Kumbagi õigekswõtu liigi juures wallakohus talitab erinewalt.

Õigekswõtu, mida kostja on teinud wallakohtus, võtab wiimane alati arwesse. Fakte ja asjaolusid, millised on hageja poolt kostja vastu esitatud ja mida wiimane õigeks võtab, ei ole hageja kohustatud enam tõestama. Kohus arwestab neid esitatud kujul, kuna kostja õigekswõtt on kõige paremaks tõendiks nendele.

Kohtus tehtud õigekswõttu ei saa enam muuta. Kostja võib paluda õigekswõtu tühistamist ja kohus teeb seda ainult siis, kui kostja tegi õigekswõtu eksituse tõttu ja kui ta suudab seda kindlaks teha.

Wäljaspool kohtu tehtud õigekswõttu võib kohus arwesse võtta ja võib seda ka mitte teha. See oleneb olukorrast, milles õigekswõtt on tehtud.

Wallakohtuseadus ei anna wallakohtule lähemaid juhiseid toimetamiseks kostja poolt tehtud õigekswõtu puhul. Selles suhtes on wallakohtule jäetud wabadus ja ta võib rakendada siin üldiseid põhimõtteid.

Uldiste põhimõtete järele õigekswõtt võib toimuda kirjalikult ja suuliselt. Suuline õigekswõtt kantakse kohtu protokollile, kui see on tehtud kohtu istungil. Õigekswõttu võib teha protsessi terve ulatuse kui ka üksiku fakti kohta. Õigekswõtu objektiks võiwad olla ainult faktilised asjaolud, kuid wahel ka juriidilised. Nendeks ei saa olla asjaolud mida kohus ise on kindlaks teinud. Samuti ei või nende objektiks olla juriidilised normid ja nende tõlgendamine.

Kirjalikud tõendid. Kirjalikkudeks tõenditeks wallakohtus on igasugused poolte poolt esitatud aktid. Need võivad olla koostatud seaduses ettenähtud korras ja kodusel teel. Selle liigi tõendite hulka kuuluvad ka igasugused paberid, üleswõtted, pildid, joonistused jne.

Kirjalik tõend on tõendiks selle vastu, kes ta on alla kirjutanud. See tõend püsib nii kaua, kui ta pole teiste tõenditega ümber lükatud.

Wastaspole väitel, et mingisugune esitatud dokument on wõltsitud, teeb wallakohus dokumendi esitajale ettepaneku selle tagasiwõtmiseks. Kui dokumendi esitaja pole sellega nõus, teeb wallakohus wõltsimisele wiitajale teatawaks, et kui tema wäide wõltsimisest osutub waleks, langeb ta rahalisele sissenõudmisele TKS § 562 järgi (pool, kes wäidab wõltsimist ja seda 7 päewa jooksul ei tõesta, wõi kui wõltsimine ei tehta kindlaks kohtu poolt, langeb rahalisele sissenõudmisele 10 - 300 rublani). Kui wõltsimisele wiitaw pool jääb kindlaks oma wäidetele, katkestab wallakohus hagi arutamise ja saadab kahtlustäratawa dokumendi kohalikule prokuröörile, kes sellega toimetab TKS § 557 - 561 ettenähtud korras. Wallakohus ei katkesta hagi arutamist, kui sellest ei olene selle otustamine.

Tunnistajate ütelused. Pooltel on õigus wallakohtus oma wäiteid tõestada tunnistajate ütelustega. Pooled peawad kohtule näitama, milliseid asjaolusid tunnistaja peab tõestama.

Uldpõhimõtte järgi tunnistajad annawad suulisi seletusi asjaoludest, mida nad oma wiie meelega on tajunud. See põhimõte on kehtiw ka tunnistaja kohta wallakohtus.

Tunnistuse andmisest ei saa keegi loobuda. See on kohustuslik kõigile. Sellest sundusest on wabad kolm gruppi isikuid: 1) kes tea-

tawatel juhtudel ise wõiwad loobuda tunnistuse andmisest, 2) kes ei saa olla üldse tunnistajateks ja 3) keda poolte palwel taandatakse.

Esimese grupi moodustawad pooltē ülenewad ja alanewad sugulased, õed ja wennad, ning isikud, kellel on loota kasu kohtu otsusest.

Teise gruppi kuuluvad: 1) waimuhaiged, 2) need kes waimliste ja füüsiliste puuduste tõttu ei oma ettekujutust tõestatawatest asjaoludest, 3) lapsed wanemate wastu, 4) abikaasad, 5) waimulikud asjaolude kohta, mis on awaldatud neile pinisaladusena ja 6) waimuliku kohtu otsusel kirikust wäljaneidetud, kes on kaotanud kõik waranduslikud õigused ja kes on karistatud karistustega, mis wõtawad õiguse olla tunnistajaks.

Kolmanda grupi alla, keda wõib taandada poolte nõudmisel, kuuluvad: 1) teise poole otsejoones sugulased eranditult, kolme esimese astme külgejoonte sugulased ja kahe esimese astme hõimlased, 2) teise poole hooldajad ja eestkostjad, wõi kes seisawad poole hoolduse ja eestkoste all, 3) lapsendajad ja lapsendatud (teise poole), 4) kellel on nõudmised poole wastu ja isikud kelle kasu ripub selle kasuks tehtud otsusest, kelle heaks nad tunnistawad ja 5) teise poole esindajad, kui nende tõendusele tugenewad nende usaldajad. Taandamine peab sündima enne tunnistuse wõtmist.

Pool kes soowib lasta tunnistajat temal teadaolewaid asjaolusid kohtus tõestada, wõtab ta wallakohtusse kaasa wõi laseb wallakohtul teda kohtusse kutsuda. Wiimasel juhul annab pool wallakohtule teada tunnistaja nime, perekonnanime ja elukoha.

Igat tunnistajat ei saa wallakohus kohtusse kutsuda. Keda kutsuda ei saa, on isikud kes kannawad sõjawäelisi wõi kodanlisi aukraade,

waimulikud ja mõisnikud. Nim. isikud pole kohustatud wallakohtuse tunnistuse andmiseks ilmuma, kuid tunnistuse andmisest nad ei saa keelduda. Nad annavad tunnistuse oma kodus. Tunnistuse võtab wallakohus neilt kas terwes kohtu koosseisus, või teeb selle ülesandeks ühele kohtu liikmele ühes kohtu kirjutajaga. Tunnistuse andmise juurde kutsutakse ka pooled. Viimaste mitteilmumine ei takista tunnistuse võtmist.

Muud tunnistajad kutsutakse wallakohtusse kutsetega samas korras, nagu kostja.

Tunnistaja on kohustatud kutse peale wallakohtusse ilmuma. Ilmumata võib jääda ainult wabandatawatel põhjustel, nagu haigus ja nõrkus. Sarnasel juhul võetakse tunnistus nende kodus wallakohtu või tema ühe liikme poolt kohtu kirjutaja juuresolekul, kuhu kutsutakse ka pooled. Viimaste ilmumata jäämisel võetakse tunnistus ikkagi.

Wallakohtusse võib jääda ilmumata ka tunnistaja, kelle elukoht on wallakohtu asupaigast kaugemal kui 20 wersta. Sarnaselt tunnistajalt võtab tunnistuse elukoha ringkonna wallakohus sarnaselt kui haiguse või nõrkuse tõttu ilmumata jäänud tunnistajalt.

Tunnistaja, kes wabandamata põhjusel on jäänud wallakohtusse ilmumata langeb rahalise karistuse alla. Trahwiks on 25 kop. kuni 2 rubla. Korduwalt mitteilmujat tunnistajat karistatakse kahekordsel määral. Tunnistaja võib trahwist wabanedada, kui ta seitsme päewa jooksul teeb kohtule teatawaks ilmumatajäämise põhjused ja kui kohus need tunnistab wabandatawateks.

Wallakohtus ei wannutata tunnistajaid. Nad kuulatakse üle wandata. Tunnistuse andmise eel kohtu esimees tuletab nendele meelde, et nad tunnistaks puhast tõtt kõigist sellest, mis nad käesolewas

asjas teavad. Uhtlasi tuletab wallakohtu esimees meelde, et waletunnistajat karistatakse. Hagides, milledes wallakohtu otsus pole lõplik ja hagi võib minna apellatsioonikaebuse põhjal ülemtalurahwa kohtusse, võetakse tunnistajatelt allkiri, et nad apellatsioonikohtus kuulatakse üle wande all, kui pooled seda nõuawad.

Tunnistajate ülekuulamine toimub wallakohtus üksikult. Tunnistajad, keda pole weel üle kuulatud, ei või teiste tunnistajate tunnistuse andmise juures wiibida. Pooltel on õigus tunnistajatele küsimusi esitada. Kui tunnistajate ütelused on wastukäiwad, võidakse neid suud-suu wastu panna.

Tunnistajate üteluste wäärtuse üle otsustab wallakohus, nende tõepärasuse, selguse, täielikkuse ja usutawuse üle.

Tunnistajal on õigus nõuda aja ja muude kulutuste eest wallakohtult tasu. Tasu määratakse kohtu poolt ja selle suurus kõigub 10 kop. kuni 1 rublani, olenedes tööpäewa hinnast ja muudest kohalikkudest oludest.

Asjatundjate arwamus. Wallakohtus võiwad tulla arutamisele hagrid, millede asjaolude selgitamiseks nõutakse mitmesuguseid eriteadmisi või wilumist, nagu igasuguste kahjude kindlaks tegemine, waranduste hindamine jne. Kuna wallakohtunikud ei oma igal alal eriteadmisi, kutsutakse sarnastel juhtudel wallakohtusse asjatundjad, kes küsitud asjaolude kohta awaldawad oma arwamuse.

Asjatundjad awaldawad oma arwamuse hagi faktilise olustiku üle. Nad pole tajunud wastawat fakti oma wie meelega abil, nagu tunnistajad seda teewad, waid teewad faktist ainult järelduse.

Wajaduse asjatundjate arwamuse saamiseks otsustab wallakohus. Ka pooled võiwad seda paluda, kui nad leiawad selle tarwiliku olema.

Asjatundjate arw võib olla wallakohtus 1 kuni 3, olenedes asja-

oludest, olenewalt poolte kokkuleppest, wõi kokkuleppe mittesaawutamisel, kohtu määramisest. Asjatundjad kutustakse wallakohtusse poolte wõi wallakohtu poolt. Wallakohus toimetab seda wastawalt wallakohtuseaduse §§ 23 - 25 ja 52. Pooltel on õigus paluda kohtu poolt määratud asjatundjate taandamist, ühistel alustel tunnistajate taandamisega.

Asjatundjad on kohustatud wallakohtusse ilmuma ja määratud tähtajaks oma arwamuse awaldama. Kui asjatundjad seda ei tee, wõib wallakohus neid karistada rahatrahwiga 50 kop. kuni 5 rublani.

Oma waewa eest saawaf asjatundjad tasu, milline kõigub 50 kop. kuni 2 rublani tööpäewa eest. Wallakohtu wõi poolte kokkuleppel kutsutud asjatundjad saawad tasu pooltelt wõrdsel määral. Ainult ühe poole nõudel kohtusse kutsutud asjatundja saab tasu kutsujalt poolelt.

Paiklik ülewaatus. Paiklik ülewaatus leiab wallakohtus aset siis, kui andmed ei ole küllaldased õige ettekujutuse saamiseks esemest wõi kohast, ja kui kohus loodab seda saada isikliku ülewaatuse teel. Paikliku ülewaatuse toimetab wallakohus oma määramise järgi wõi poolte palwel. Seda toimetab wallakohus terwes koosseisus, wõi üks kohtu liige kohtu kirjutaja osawõtul. Juurde kutsutakse ka pooled, kuid nende mitteilmumine ei takista ülewaatuse toimetamist.

Wanne. Üheks tõendiks wallakohtus on wanne. Wande andmise otsustawad pooled wabatahtlikul kokkuleppel. Kohus ei saa neile selleks ettepanekut teha ega neid selleks sundida.

Oma soovist wande andmiseks teatawad pooled wallakohtule wastawa palwega. Palwe peawad pooled esitama wallakohtule isiklikult. Wolinike kaudu pole lubatud seda teha. Palwe peab sisaldama asjaolude kirjeldust, mille tõttu üks pooltest otsustab wande anda, ning wäljendusi ja sõnu, mida tuleb wandega kinnitada.

Wande andmise palwe saabudes, wallakohus püüab pooli lepitada. Kui see ei õnnestu, teeb ta wastawa määruse. Määrus sisaldab: 1) poolte nimed, kes leppisid kokku ühe nende seast wande andmiseks, 2) aeg millal pool peab ilmuma selle andmiseks ja 3) asjaolusid, mida wandega kinnitatakse.

Wande andjal poolel jääb nüüd walida, kas wanne anda wõi mitte. Kumbagil juhul on üks ja sama tagajärg, sest ka wande mitteandmisel loetakse asjaolud tõestatuks, mida wanne pidi kinnitama.

Wanne antakse suuliselt kirikus wõi palwemajas wandehandja usukombe kohaselt. Selle kohta tehakse märkus kohtule awaldatud palwelle wõi protokollis, kuhu kirjutawad alla waimulik ja wande andja.

Wannet ei ole lubatud kasutada tõendina hagides: 1) kus wõtawad osa alaealised, ja üldiselt isikud, kes ei saa wabalt oma waranduse suhtes korraldusi teha, 2) kus esineb asjaolusid, mis on seotud mingisuguse kuriteo wõi üleastumisega ja 3) aktide sisu ümberlükkamiseks, mille tõepärasuses pole kahtlust.

Otsuse tegemine ja kuulutamine.

Wõistlusmenetlus lõpeb wallakohtus otsusega, milline lahendab poolte wahel asetleidnud tsiwiiltüli. Otsus näitab missugune õigusahekord lõppeks poolte wahele peab jääma püsima.

Wallakohus ei tohi otsuse tegemisel kalduda kõrwale protsessi raamistikust. Ta peab otsustamisele wõtma ainult selle, mida hageja on palunud ja otsustama hagipalwes awaldatud ulatuses. Kunagi ei tohi wallakohus wõtta arutamisele asju mida pole palutud, ega otsustada suuremal määral, kui palutud. Poolte palweta wallakohus ei tohi ka aegumisküsimust ülesse tõsta.

Rikutud walduse endistamise ja serwituutide kasutamise endistamise hagides wallakohus ei hakka otsustama, kellele kuulub omandiõigus maatükile wõi õigus serwituudile, waid ainult kaitses wõi endistab walduse wõi kasutamise, milline on rikutus kostja omawoliga.

Otsuse tegemisel wallakohus wõtab arwesse ainult esitatud asjaolusid. Tõendeid hindab ta oma südametunnistuse järgi. Wallakohus otsib tsiwiilhagides formaalset tõde, mitte materjaalset. See formaalne tõde peab tugenema ainult esitatud tõenditel.

Wallakohtul on otsuse tegemisel juhtnööriks tsiwiilseadused, millised on paigutatud kohalikkudesse talurahwaõigustesse. Nendes leiduwate tühikute puhul wõib ta kasutada teisi kohalikke ja üldriiklikke tsiwiilseadusi. Wallakohtul pole keelatud kasutada ka üldtuntud tawasid.

Otsuse tegemine, wastupidiselt wõistlusmenetlusele, toimub kinniselt. Sellest wõiwad wõtta osa ainult wallakohtunikud.

Wallakohtus tehakse otsus kirjalikult ja sellele kirjutawad alla otsuse tegemisest osawõtnud kohtunikud ja kirjutaja. Seadus näeb ette, mida wallakohtu otsus peab sisaldama. Sellesse peab olema märgitud: 1) otsuse tegemise aeg, 2) poolte nimed, perekonnanimed ja nende poolt esitatud hagi 3) asjaolusid, milledele põhjeneb otsus ja 4) otsus (resolutsioon).

Kõik otsuse punktid peawad olema selgelt formuleeritud, et pooltel ei tekiks arusaamatusi nendes. Peab olema selgelt väljendatud, kas hagi on rahuldatud, mida peab tegema kostja, milliseks tähtjaks ja millise karistuse ähwardusel. Otsusest peawad rahulduse leidma ka tunnistajad ja asjatundjad palutud tasude suhtes.

Wallakohus koostab otsuse lõppwormis kohe ja kuulutab selle pooltele weel samal istungil. Otsuse kuulutamisel wallakohtu esimees peab seletama pooltele ka edasikaebe korda ja tähtaegu.

Wallakohtuseaduse järgi on wallakohtu mittelõplike otsuste eel-täitmine lubatud ainult järgmistel juhtudel: 1) kui sissenõudmine oli otsustatud teostada õigekstunnistatud akti või koduse akti põhjal, mille kostja oli õigeks võtnud, 2) kui üüri- või rendilepingu tähtaja möödumisel rentija või üürija on otsuse kohaselt kohustatud renditud või üüritud waranduse üle andma, või kui otsusega oli kohustatud üleandma waranduse, milline oli ebaseaduslikus walduses, 3) kui isikliku teenistuslepingu puhul otsusega on kohustatud wabastada teenistuses seisew isik ja 4) kui hageja esitab tagatise juhuks, kui ülemtalurahwakohus muudab wallakohtu otsuse ja kui osutub, et otsuse täitmine muutub wiiwituse tõttu wõimatuks.

Tagaseljaotsus ja kaja wallakohtus.

Tagaseljaotsus leiab wallakohtus aset, kui kostja pole ilmunud hagi arutamisele ega pole saatnud sinna ka oma esindajat või palunud hagi arutada enda juuresolekuta, ning selle juures wallakohtule pole saabunud teadet, et kostja puudumine oleks tingitud wabandatawatest põhjustest, millisteks on: lähedalt omakse surm või haigus, kostja arest, jõgede üleujutus, kutse mitteõigeaegne kättesaamine jne. Tagaselja otsusest saadetakse kostjale alati ärakiri.

Tagaseljaotsusega ei ole kostjalt wõimalust wõetud protsessi jätkamiseks. Talle jääb selleks wallakohtu lõpliku otsuse puhul üks ja mittelõpliku otsuse puhul kaks wõimalust.

Wallakohtu lõpliku tagaseljaotsuse puhul awanewaks ainsaks ja mittelõpliku tagaseljaotsuse puhul esimeseks wõimaluseks on kaja esitamine wallakohtule. Selleks peab kostja ilmuma wallakohtusse seitsme päewa jooksul tagaseljaotsuse ära kirja kättesaamisest arwates ja paluma wallakohut hageja wälja kutsumist ja hagi uuesti arutamist.

Kajal wõiwad wallakohtus olla kahe sugused tagajärjed: 1) wallakohus wõtab selle wastu ja 2) wallakohus ei wõta seda wastu.

Wallakohus wõtab kaja wastu, kui leiab, et kostja mitteilmumise põhjused hagi arutamisele olid wabandatawad. Sel juhul tagaseljaotsus muutub tühiseks ja hagi arwatakse samas seisukorras olewak, nagu ta oli enne tagaseljaotsuse tegemist.

Kostja wõib jääda ka teistkordsele hagi arutamisele ilmumata. Sel juhul wallakohus teeb uue tagaseljaotsuse. Selle peale ei ole lubatud enam uut kaja esitada.

Wallakohus ei wõta kaja wastu kui leiab, et kostja kohtusse mitteilmumise põhjused ei olnud wabandatawad.

Wallakohtu mittelõpliku tagaseljaotsuse puhul on kostjal teiseks wõimaluseks protsessi jätkamiseks apellatsioonikaebuse esitamine kohtu teisele astmele, s.o. ülemtalurahwakohtule. Seda abinõu wõib kostja kasutada ka teistkordse tagaseljaotsuse puhul, kui hagi hind seda lubab.

Edasikaebamine.

Apellatsioon. Wallakohtu mittelõplike otsuste peale on wõimalik kaewata edasi apellatsioonikorras. Kaebuse esitamise põhjuseks on, et kaotaja pool pole tehtud otsusega sisuliselt rahul.

Kaebuse esitamise ülesandeks on paluda hagi uut sisulist läbiaru-

tamist ja uue otsuse tegemist. Apellatsioonistmeks wallakohtu mittelõplikele otsustele on ülemtalurahwakohus.

Apellatsioonikaebuse esitamine wallakohtus on võimalik nii hageja kui ka kostja poolt, lähtudes sellest, kes on osutunud wallakohtu otsuse järgi kaotajaks pooleks. Kaebuses peab kaebaja tooma ette asjaolusid, miks ta pole wallakohtu otsusega rahul. Asjaolude selgitamiseks võidakse esitada uusi fakte. Uusi nõudmisi pole lubatud enam esitada.

Apellatsioonipalve esitatakse kahes eks. sellele wallakohtule kelle otsuse peale kaewatakse. Esitamise tähtajaks on kaks nädalat otsuse kuulutamise päewast arwates. Wallakohus saadab kaebuse ühes vajalikkude dokumentidega seitsme päewa jooksul edasi ülemtalurahwakohtule. Teine eks. palwest saadetakse wastaspoolele. Apellatsioonikaebust võib esitada kirjalikult ja suusõnaliselt. Suusõnaline palve kantakse wallakohtu protokolli.

Apellatsioonikaebuse arutamine toimub ülemtalurahwakohtus poolte juuresolekul. Kui pooled ei soovi arutamise juures wiibida, võivad nad ka ilmumata jääda. Uhe poole mitteilmumisel kaebust arutatakse määratud päewal. Ilmunud poolt lubatakse esineda seletuste andmiseks.

Mõlemi poole mitteilmumisel ülemtalurahwakohus lükkab palve arutamise edasi ja määrab selleks uue tähtaja. Wiimasest teatakse pooltele kutsetega. Kui pooled ei ilmu ka teistkordselt, otsustab ülemtalurahwakohus nende seletusi kuulamata.

Apellatsioonikaebuse arutamine ülemtalurahwakohtus toimub awalikult ja suuliselt. Sellel awaldatakse palwes esitatud asjaolud ja antakse ilmunud pooltele võimalus wäidete ja tõenditega wõistlemiseks. Uldiselt toimub arutamine sarnaselt wallakohtu arutamisele. Ulemtalurahwakohtu otsus loetakse lõplikuks otsuseks.

Erakaebused. Erakaebusi on lubatud wallakohtus esitada wallakohtu mitmesuguste tomingute peale, milledega pooled pole rahul. Tomingute ring, millede peale võib erakaebusi esitada, on piiratud wallakohtuseaduse poolt. Põhjuseks, millal neid võib esitada on: 1) asjatoimetuse pikalevenimise puhul, 2) hagipalwe, kaja või apellatsioonikaebuse mittewastuwõtmise puhul ja 3) wallakohtu määruste peale kohtunikkude taandamise, hagi kindlustuse, otsuste enneaegse täitmise ja nende täitmise wiiwitamise ja wallakohtute wahel toimuwate allumuswaidluste puhul.

Erakaebuste esitamise tähtajaks on seitse päewa määruse kuulutamise päewast arwates. Punkt 13 nim. põhjustel esitatawate erakaebuste esitamiseks tähtaega ei ole.

Erakaebusi võib esitada suusõnaliselt ja kirjalikult wallakohtule, kes saadab need seitsme päewa jooksul ülemtalurahwakohtule. P.p. 1 ja 2 nim. juhtudel wõidakse erakaebused saata otse ülemtalurahwakohtule.

Ülemtalurahwakohtus ei kutsu pooli erakaebuse arutamise juurde. Pooltel pole ka keelatud sinna minek. Nad wõiwad esitada selle juures täiendawaid seletusi.

Ülemtalurahwakohtu otsustele erakaebuste asjus ei ole wõimalik edasi kaewata.

Kassatsioon. Kassatsioonikaebuste esitamise põhjused kannawad wornilist laadi. Need on põhjused, kus wallakohus on astunud üle temale seadusega ettemääratud korrast. Kassatsioonikaebused on lubatud wallakohtuseaduse poolt järgmistel juhtudel: 1) kui wallakohus on arutanud hagi, mis ei allu wallakohtule üldse, 2) kui hagi arutamise juurde pole kutsutud pooli või nende seaduslikke esindajaid, või kui neid ei lastud suusõnalise arutuse

juurde, wõi kui ei rahuldatud seaduslikke nõudeid kohtunike, tunnistajate ja asjatundjate taandamiseks, wõi kui pooltelt ei wõetud vastu tõendeid, 3) kui wallakohus teeb otsuse mis on wastupidine samas asjas walla wõi mõnes muus kohtus tehtud otsusega, mis on juba seadusjõusse astunud, 4) kui wallakohtus otsuse tegemisest on wõtnud osa vähem kui kolm kohtunikku ja 5) kui wallakohus on teinud otsuse asjus mida tema arutada pole antud, wõi kui oli rohkem mõistetud kui paluti.

Kassatsioonikaebuse esitamise tähtpäewaks on kaks nädalat otsuse kuulutamise päewast arwates.

Wallakohtule alluwates hagides on kassatsiooniastmeid kaks: lõplikkudele otsustele - ülemtalurahwakohus ja mittelõplikkudele otsustele, kui nende peale on esitatud apellatsioonikaebus ülemtalurahwakohtule ja see on teinud selles asjaj otsuse - rahukohtunike kogu.

Ülemtalurahwakohus kassatsiooniastmene kutsub pooled kaebuse arutamise juurde. Pooltel on õigus seal suusõnaliselt seletusi anda. Poolte mitteilmumisel arutab ülemtalurahwakohus nende seletusi kuulamata.

Kassatsioonikaebuste puhul ülemtalurahwakohus otsustab asjatoimetuse häwitada, kui wallakohus oli wõtnud arutusele hagi, mis wallakohtule üldse ei allu. Muudel juhtudel kinnitab wallakohtu otsuse, wõi tühistab selle ja annab uueks arutamiseks naaberwallakohtule.

Ülemtalurahwakohtu otsustele kassatsioonikaebuste peale ei ole wõimalik edasi kaewata.

Rahukohtunike kogus toimub asjatoimetus sarnaselt ülemtalurahwakohtu toimingutele. Erandi moodustab see, et palwe tuleb esitada kirjalikult. Kas pooli arutamise juurde kutsutakse, wallakohtuseadus ei näita.

Rahukohtunike kogu kas kinnitab ülemtalurahwakohtu otsuse, wõi muudab selle ja annab asja uueks otsustamiseks teisele ülemtalurahwakohtule. Rahukohtunike kogu otsustele pole wõimalik enam edasi kaewata.

Otsuste uuesti läbiwaatamine. Wallakohtuseadus näeb ette wõimaluse otsuste uuesti läbiwaatamiseks, kui kohus on teinud otsuse, tugenedes tõenditele, mis hiljem osutuvad waledeks. Niisugusteks tõenditeks wõiwad olla wõltsitud akt ja wale tunnistaja. Wiimaste ebaehtsuse peab kindlaks tegema kriminaalkohus.

Otsuse uuesti läbiwaatamise palwe esitamise tähtjaks on üks kuukriminaalkohtu otsuse seadusejõusse astumise päewast arwates. Wallakohtu poolt tehtud lõplikud otsused waatab läbi ülemtalurahwakohus ja ülemtalurahwakohtu otsused wallakohtu mittelõplike otsuste peale - rahukohtunike kogu. Asjatoimetus sarnaneb asjatoimetusele kassatsiooni korras.

=====

Sooritusmenetluses annab wallakohtuseadus pooltele need nimetatud. Kassa on määratud sissenõudjaks ja kustja - wõlgnikuks. Wallakohtuseaduse järgi kuuluvad tähtsisele järgmisele wallakohtu otsused:

- 1) lõplikud, e. o. kus hagi hind ei ületa 15 rubla,
- 2) mittelõplikud, e. o. kus hagi hind ületab 15 rubla, wõi kus hagi pole hinnatav, kus nende otsuste peale pole seaduses ettenähtud aja jooksul esitatud apellatsioonikaebust,
- 3) tagasetsõutsused, kui nende peale pole esitatud seaduses ettenähtud aja jooksul kaja wõi apellatsioonikaebust.

Peale selgpool nimetatud otsuste kuuluvad tähtsisele ülemtalurahwakohtu otsused, millised on tehtud apellatsioonikaebuste põhjal wallakohtu otsuste peale.

SOORITUSMENETLUS.

Üldiselt.

Wõistlusmenetluse lõpptulemuseks on otsus, millega lõpeb poolte wahel tsiwiiltüli ja määratakse, milline õiguswahekord peab nende wahele jääma. Otsusega lõpeb poolte wahel wõistluswahekord ja kui kohus on hagejat rahuldanud, tekib uus. Selles uues wahekorras on hagejal juba kindel seisukoht kostja suhtes. Kostja peab teda otsuses näidatud ulatuses rahuldama ja ei saa sellele enam vastu waielda. Kui kostja hagejat wabatahtlikult ei rahulda, s.o. otsust ei täida, asutakse temalt wäljamõistetetu sunnisissenõudmisele. Sunnisissenõudmiseks annab juhtnõore wallakohtuseadus ja seda menetlust nim. sooritusmenetluseks.

Sooritusmenetluses annab wallakohtuseadus pooltele uued nimetused. Hageja on muutunud sissenõudjaks ja kostja - wõlgnikuks.

Wallakohtuseaduse järgi kuuluvad täitmisele järgmised wallakohtu otsused:

- 1) lõplikud, s.o. kus hagi hind ei ületa 15 rubla,
- 2) mittelõplikud, s.o. kus hagi hind ületab 15 rubla, wõi kus hagi pole hinnataw, kui nende otsuste peale pole seaduses ettenähtud aja jooksul esitatud apellatsioonikaebust.
- 3) tagaseljaotsused, kui nende peale pole esitatud seaduses ettenähtud aja jooksul kaja wõi apellatsioonikaebust.

Peale eelpool nimetatud otsuste kuuluvad täitmisele ülemtalurahwakohtu otsused, millised on tehtud apellatsioonikaebuste põhjal wallakohtu otsuste peale.

Eelpool loetletud otsuste sundsooritamist toimetawad wallakohtud wallakohtute ringkondadesse kuuluwatel maaaladel. Sooritamist toimetab see wallakohus, kelle ringkonnas sooritamine tuleb teostada. Muudel maaaladel korraldawad seda rahukohtunikud.

Wallakohtuseaduses on loetletud wiisid kuidas otsuste sundsooritamist wõib teostada. Nendeks on:

- 1) täitmise pööramine wõlgniku wallaswarale,
- 2) " " summadele, mis wõlgnikul on saada kolmandadelt isikutelt,
- 3) täitmise pööramine wõlgniku kinniswarale,
- 4) wäljamõistetud asjade sundüleandmine,
- 5) rikutud kinniswara walduse ja serwituutide kasutamise õiguse endistamine ja
- 6) tööde ja toimingute teostamine wõlgniku arwel.

Sundsooritamise algatamine oleneb sissenõudja tahtest. Keegi ei saa talle selleks korraldusi teha ega teda selleks sundida. Sissenõudja wõib sundsooritamisest loobuda igal ajal, nii enne sooritamise algamist, kui ka selle kestel.

Soowist sundsooritamisele asumiseks teatab sissenõudja wasta-wa palwega sellele wallakohtule, kust wõistlusmenetlus sai alguse. Selle palwe põhjal antakse sissenõudjale täiteleht, milline on sissenõudjale tõendiks, et sissenõudmine on lubatud.

Sissenõudja esitab täitelehe sellele kohtule, kes sissenõudmist korraldab. Uhtlasi peab sissenõudja kohtule näitama, millist wiisi tuleks kasutada sissenõudmisel. Selle juures on kehtiw põhimõte, et eelpool loetletud wiisidest tuleks kasutamisele täitmise pööramine wõlgniku kinniswarale kõige wiimases järjekorras.

Sissenõudja peab kohtule tegema teatawaks kõik wajalikud andmed, millised on tarwilikud näidatud wiisil sissenõudmise teostamiseks. Kohus peab teadma wõlgniku elukoha ja wara, millele sissenõudmine tuleb pöörata. Kohus peab teadma kolmanda isiku nime, perekonnanime ja elukoha, kui sissenõudmine pööratakse wõlgnikul temalt saadaolewatele summadele.

Sissenõudmise juures wõib tulla ette juhus, et sissenõudja ei tea näidata, mil wiisil oleks wõimalik sissenõudmist teostada wõi näidatud wiisil ei saa sissenõudmist täiel määral teostada.

Sarnastel juhtudel wallakohtuseadus lubab wõlgniku kutsuda wälja järgmiseks istungiks. Kui wõlgnik keeldub selleks kohtusse wabatahtlikult tulemast, wõidakse kasutada sundtoomist.

Kohtusse kutsutud wõi toodud wõlgnik peab näitama, millisel wiisil saaks otsust täita. Salgamise korral langeb ta karistuse alla.

Kõik sissenõudmisega soetud kulud langewad wõlgnikule. Sissenõutud summa antakse sissenõudjale allkirja wastu wälja.

Wõlgniku surma puhul sissenõudmine seistub seniks, kuni wõlgniku pärijad on astunud ta waranduse waldusesse, wõi pärandusele on määratud hooldaja.

Kaebused wallakohtu tegewuse peale otsuste täitmisel esitatakse ülemtalurahwakohtule. Kaebused wallakohtu liikme peale selles asjus esitatakse wallakohtule. Kaebused esitatakse sarnaselt erakaebustele.

Kui sundsooritamine on teostatud täiel määral, tehakse täitelehele wastaw märkus, edespidi kuritarwidustest ärahoidmiseks. Wõlgnikule antakse selle kohta tõendus, et sissenõudja on rahuldatud täiel määral.

Sissenõudmise pööramine wõlgniku wallaswarale.

Selle sissenõudmiswiisi juures wastutab wõlgnik oma wallaswaraga otsuse täitmise eest. Wõlgniku wallaswara müüakse ära ja saadud raha läheb sissenõudjale tema nõudmiste rahuldamiseks.

Nim. sissenõudmiswiisi läbiwiimisel leiawad aset mitmesugused toimingud, milledest tähtsamad on wõlgniku wallaswara arestimine ja selle sundmüük.

Wallakohus määrab nende toimingute läbiwiimiseks ühe wallakohtu liikme, kes ühes wallakohtu kirjutajaga arestib sissenõudja poolt näidatud wõlgniku wallaswara. Arestimine seisab wara üleskirjutamises, hindamises, sedelite külgepanemises ja wara hoiuleandmises.

Arestimine toimetatakse selleks kindlaksmääratud päewal ja selle juurde kutsutakse nii sissenõudja kui ka wõlgnik. Nende mitteilmumine ei takista wara arestimist. Kui wõlgnik ei ilmu wõi kui arestimise juures ilmneb wastupanu, kutsutakse juurde wallawanem, wõi mõisapolitse'i esindaja.

Wallakohtuseadus ei luba arestida wõlgniku igasugust wara. Selle alt jääwad wälja esemed, milleleta wõlgnik ja tema perekond ei saa oma igapäewaseid tarbeid rahuldada. Sellega hoitakse ära wõlgniku wäljapääsmatasse seisukorda sattumine.

Arestimise alla ei kuulu: 1) seljariided, olenedes aastaajast, 2) pesu ja majapidamise riistad, milleleta wõlgnik ja tema perekond ei saa läbi, 3) woodid ja asemed, 4) toitainete ja küttepuude tagawarad kahe kuu jaoks, 5) pühakujud riizideta ja hinnaliste ilustusteta, 6) hiikuwara, mida kohalikud talurahwaseadused peawad kinniswara päraldiseks, 7) saadused, millised rendilepingute tingimuste kohaselt pole lubatud talust wälja wiia wõi mida wõib

kasutada ainult koha peal ja 8) talumajapidamises vajalik wallaswara (raudwara). Need warasid pole lubatud mingil tingimusel arestida.

Arestimisele kuuluvad ka wõlgniku walduses olevad kolmandate isikute warad. Need wabastatakse arestimiskoha kohtu otsusel, kui isik, kellele need warad kuuluvad, wõi kellel on mingisugune õigus neile, on awaldanud hagi sissenõudja ja wõlgniku wastu warade wabastamiseks ja kui ta suudab seda tõestada.

Arestimise juures peab pidama silmas ka talurahwaseadustes kindlaks määratud abikaasade warawahekordi.

Wara arestimisel koostatakse nimekiri, millesse märgitakse:

1) arestimise päew, 2) esemetele külgepandud sedelite numbrid, 3) arestitud esemete nimetused ja hinnad ja 4) wõlgniku, sissenõudja wõi kolmanda isiku poolt tehtud awaldused arestitud warade kohta.

Warade hind määratakse kokkuleppel sissenõudja ja wõlgniku poolt. Kui nad kokku ei lepi, määrab hinna üleskirjutaja. Sellele wõiwad pooled wastu waielda ja paluda warade hindamist asjatundja poolt.

Arestitud wara antakse hoiule kuni selle müümiseni. Hoidjaks määratakse kolmas isik, sissenõudja wõi wõlgnik, olenedes awutatud kokkuleppest.

Teale warade arestimist ja hoiuleandmist, esitab arestija nimekirja wallakohtule.

Järgmiseks tähtsamaks toiminguks on arestitud wallaswara sundmüük. Müügi päewa määrab kindlaks wallakohus. See wõib olla aja jooksul 10 päewast kuni 1 kuuni. Müügikohaks on wallakohtu ruumid. Wara wõib müüa ka asukohas, kui selle wallakohtu ruumidesse toomine on raskustega seotud.

Müügi aeg ja koht tehakse awalikkudele teatawaks kuulutuste kaudu, millised pannakse wälja kohalikku ja naabruses asuwatesse wallamajadesse. Peale selle kuulutatakse sellest awalikult enne müüki kolmel pühapäewal pärast jumalateenistust kohaliku kiriku ees.

Müüki teostab üks wallakohtu liige kirjutaja juuresolekul. See peab algama kell 10 hommikul. Kui selleks ajaks ei tule ostjaid, wõi tuleb ainult üks, oodatakse müügi algusega kuni kella kaheni pärast lõunat. Kui kella 12 ilmuwad kaks ostjat ja nõuawad müügi algamist, peab sellega alustatama.

Iga ese müüakse üksikult. Selle müügi algul kohtu liige nimetab eseme nimetuse ja hinna, ning küsib, kes pakub rohkem? Pakutud hinnad teeb kohtu liige teistele kohapeal wiibiwatele teatawaks waljult kordamise läbi. Kui enam juurde ei panda, ütleb kohtu liige kolm korda, keegi ei paku enam rohkem. Kui kolmanda ütluse järele kohe kõrgemat hinda ei pakuta, arwatakse ese müüduks.

Eseme ostja peab tasuma eseme hinnast kohe ühe wiieendiku. Ülejäänud osa peab ta tasuma järgmise päewa kelle 12-ks. Kui ta seda ei tee, kaotab ta sissemakstud osa. Ostja saab eseme kätte ostuhinna lõplikul tasumisel.

Sundmüüki wõidakse lõpetada kui on müüdüd ära osa esemeid ja nende eest on saadud nii palju, et sellega wõidakse rahuldada sissenõudjat ja katta sissenõudmise kulusid.

Sundmüügist ei tohi wõtta osa wõlgnik ise, ega isikud kes wiibiwad sundmüügi juures ametisikutena.

Sundmüügi kohta koostatakse protokoll, millesse märgitakse: 1) müügi päew, 2) müüdawa eseme nr. arestimise nimestikus, 3) kõrgem pakutud hind ja 4) ostja nimi ja perekonnanimi, ning kohemakstud summa.

Sundmüük loetakse mittekordaläinuks: 1) kui ei ilmu ostjaid, wõi ilmub ainult üks, 2) kui keegi ei paku juurde hinnatud hinnale ja 3) kui ostja ei tasu määratud ajaks ostusummat.

Sundmüüki wõidakse korraldada weel teistkordeslt. Seda wõib teha sissenõudja palwel, kui ta müüdawaid esemeid ei taha saada omale saadaolewate nõudluste rahuldamiseks.

Teistkordne müük toimub sarnaselt esimesele müügile. Ainult hinna suhtes on erand - esemeid wõidakse müüa ka odawamalt hinnatud hinnast.

Kui ei lähe korda warasid müüa ka teistkordsel sundmüügil, wabastatakse need aresti alt ja antakse wõlgnikule tagasi. Sissenõudmisega seotud kulud kannab sel juhul sissenõudja. Sissenõudjale jääb wõimalus paluda teiste warade arestimist ja sundmüüki, wõi juhatada wallakohtule teisewiisilist sissenõudmist.

Warade arestimise ja sundmüügi juures on nii sissenõudjal kui ka wõlgnikul teatawad õigused.

Sissenõudjal on õigus: 1) näidata millised warad tulewad arestida ja müüa, 2) paluda wabastada mõnda eset arestimise alt waatamata, et ülejäänud warast ei jatku nõudmiste rahuldamiseks, 3) wõtta osa pakkumistest ja 4) paluda lõpetada arestimine ja sundmüük, loobudes sissenõudmisest.

Wõlgnikul on õigus: 1) enne sundmüügi algust tasuda wõlgnewa summa ja paluda warade aresti alt wabastamist ja 2) paluda, et ei arestitaks mitte kogu wara, waid ainult sissenõutawa summa ulatuses.

Mõlemil on õigus: 1) wiibida warade arestimise ja sundmüügi juures ja 2) kirjutada alla warade arestimise nimestikule ja sundmüügi protokollile.

Sundmüügist saadud summast kaetakse kõige pealt tekkinud kulud ja siis esitatud nõudmised.

Muud sundsoorituswiisid.

Sissenõudmise pööramine kolmandatelt isikutelt saadaolewatele summadele. Sissenõudja näitamisel võib temale otsusega väljamõistetud väärtuse sissenõuda wõlgnikul kolmandatelt isikutelt saadaolewatest summadest. See sissenõudmiswiis on mugaw, kuna ta ei too endaga kaasa sarnaseid tülikaid toiminguid, nagu sissenõudmise pööramine wõlgniku wallaswarale. Kolmas isik on kohustatud wõlgnikule kuuluwaid summe selleks välja andma. Kui ta seda ei tee, võib sissenõudja esitada ta wastu hagi weel wõlgnikult saadaolewa wäärtuse sissenõudmiseks.

Kolmandal isikul tekib kohustus maksmiseks wallakohtu sellekohase teadaande põhjal. Wallakohus teatab sellest ka wõlgnikule. Kolmas isik maksab summad wallakohtule.

Seda sissenõudmiswiisi võib kasutada ka wõlgniku palgast kinnipidamiseks. Wõlgniku palgast võib selleks pidada kinni ainult ühe kolmandiku korraga.

Sissenõudmise pööramine wõlgniku kinniswarale. Seda kinnipidamiswiisi võib kasutada ainult siis, kui sissenõudmist pole wõimalik teisiti teostada. Wallakohus ise ei saa korraldada sissenõudmist kinniswaralt. Selleks juhatab ta sissenõudja selle kohtuasutise poole, kes selleks wõimeline on. Wallakohus annab sissenõudjale tõendi kaasa, et sissenõudmist pole wõimalik teisiti teostada.

Sissenõudja esitab wastawale kohtule palwe ühes täitelehe ja eelpool nimetatud wallakohtu tõendiga. Sissenõudmine teostub wastawalt TKS eeskirjadele.

Wäljamõistetud asja sundüleandmine. Wäljamõistetud asja sundüleandmine toimub siis, kui wõlgnik seda wabatahtlikult ei tee.

Sundüleandmist teostab üks wallakohtu liige wallakohtu määramisel kohtu kirjutaja juuresolekul. Sellest teatatakse ette wõlgnikule ja sissenõudjale. Tarwiduse korral kutsutakse juurde wallawanem wõi mõisapolitse'i esindaja, kui wõlgnik ei ilmu üleandmisele wõi awaldab üleandmiseks wastupanu. Juhul, kui on karta, et wõlgnik asja ära peidab, asutakse üleandmisele, temale ette teatamata.

Üleandmise kohta koostatakse protokoll. Kui eset ei ole olemas, kutsub wallakohus wõlgniku kohtusse, kuulab ära tema seletuse ja mõistab temalt wälja sissenõudja kasuks eseme wäärtuse.

Kinniswara rikutud walduse ja serwituutide kasutamise endistamine. Endistamist teostab wallakohtu määramisel üks wallakohtu liige kohtu kirjutaja juuresolekul. Tõrkumise korral kutsutakse juurde wallawanem wõi mõisapolitse'i esindaja. Tomingu kohta koostatakse protokoll.

Tööde ja toimingute teostamine wõlgniku arwel. Wallakohtu otsusel lubatakse wäljamõistetud tööd wõi toimingud teostada sissenõudja poolt wõlgniku arwel, kui wiimane neid wabatahtlikult ei täida.

Sissenõutud summa jagamine mitme kreditori wahel.

Sissenõutud summa jagatakse nende kreditoride wahel, kellede palwel oli sissenõudmine otsustatud. Kui summast ei jatku kreditoride lõplikuks rahuldamiseks, jagatakse see nende wahel proportsionaalselt nõudmiste suurusele.

Igala langewa summa kindlaks tegemiseks teeb wallakohus ühele kohtu liikmele ühes kirjutajaga. Arwutuse juures wõiwad wiibida ka kreditorid, keda rahuldati. Arwutamisest teatatakse kuulutuste kaudu, millised pannakse wälja kohalikku ja naabruse wallamajadesse

ja kuulutatakse suuliselt kolmel pühapäeval pärast jumalateenistust kohaliku kiriku ees.

Kreditoridele antakse kuuenädalane tähtaeg soovi awaldamiseks arwutamisest osawõtmiseks.

Kreditorid awaldawad selleks soovi sõnaliselt, teatawad oma nõudesumma ja esitawad täitelehe wallakohtu liikmele.

Wallakohtu liige, koostanud arwutuse, esitab selle wallakohutule. Wallakohus otsustab selle wastuwõetawuse awalikul istungil kuhu kutustakse ka kreditorid.

Kreditorid wõiwad wallakohtu määruse peale kaewata edasi seitsme päewa jooksul.

=====

Wallakohtu hoiusemenetluses esineb ainult üks pool. Kui tekib isikate wahel waidlus, katkestab wallakohus hoiusemenetluse ja annab pooltele võimaluse täli lahendada wõistlusmenetluses korras wastawas kohtus.

Päranduseajade korraldamine.

Surnud talupoegade wärandus jääb nende pärijatele. Nii testamendi- kui ka seadusjärgsed pärijad wõiwad kogu päraat talupoja surnud päranduse oma waldusse wõtta, kui nad omawahel kokkulepiwad ja kartä ei ole, et keegi pärandust hakkaks kuritahtlikult kõrvaldama. Kui on kartä arusaamatul surnud järelejäänud päranduse suhtes, tuleb seada päranduse seadusepärastele korraldamisele. Wilmane ülesanne talupoegade päranduse seadusepärastele kuulub wallakohtu seaduse järgi wallakohutule.

Päranduse hoidmine seisnebki selles, mida wallakohus teeb on päranduse hoidmine. Selle all tuleb mõista päranduse üles-

HOIUMENETLUS.

Üldiselt.

Wallakohtu hoiumenetluse all tuleb mõista wallakohtu tegewust, mille ülesandeks on wallakohtuseaduses loetletud talupoegade hoiuasjade korraldamine. Wallakohus asub hoiumenetlust teostama asjast huwitatud isikute palwel wõi omal algatusel. Hoiumenetlust teostab see wallakohus, kelle ringkonnas elasisik wõi asus wara, kelle wõi mille kohta toiming tuleb ette wõtta.

Wallakohtu hoiumenetluses esineb ainult üks pool. Kui tekib isikute wahel waielus, katkestab wallakohus hoiumenetluse ja annab pooltele wõimaluse tüli lahendada wõistlusmenetluse korras wastawas kohtus.

Pärandusasjade korraldamine.

Surnud talupoegade warandus jääb nende pärijatele. Nii testamendi- kui ka seadusjärgsed pärijad wõiwad kohe pärast talupoja surma päranduse oma waldusesse wõtta, kui nad omawahel kokkulepiwad ja karta ei ole, et keegi pärandust hakkaks kuritahtlikult kõrwaldama. Kui on karta arusaamatusi surnust järelejäänud päranduse suhtes, tuleb asuda päranduse seadusepärasele korraldamisele. Wiimane ülesanne talupoegade päranduse asjus kuulub wallakohtuseaduse järgi wallakohtule.

Pärandwara hoidmine. Esimeseks sammuks, mida wallakohus teeb on pärandwara hoidmine. Selle all tuleb mõista pärandwara ülesse-

kirjutamist, hindamist ja nii kauaks hoiuleandmist, kui see pärijatele wälja antakse.

Wallakohus asub pärandwara hoidmisele omal algatusel wõi asjast huwitatud isikute palwel.

Wallakohtuseaduse järgi peab wallakohus seda tegema omal algatusel: 1) kui pärijad on teadmata, 2) kui pärijad on küll teada, kuid kui nad kõik puuduwad, 3) kui mõne pärija puudumisel on karta pärandwara raiskamist ja 4) kui pärijateks on teowõimetud isikud.

Isikud kelle palwel wallakohus asub pärandwara hoidmisele on: 1) pärijad, 2) testamendikorraldaja, 3) kreditor, kelle nõudmise kohus on lahendanud, selle osa kohta milline läheb tema nõudmise täitmiseks ja 4) ülemus, kui pärandaja oli walla ametis. Wiimane palub hoidu korraldada ainult pärandaja walduses olnud ühiskondliku raha, asjade ja paberite suhtes.

Pärandwara üleskirjutamist ja hindamist teostab üks wallakohtu liige kohtu kirjutaja juuresolekul. See teostatakse wallakohtu poolt kindlaksmääratud päewal ja juurde kutsutakse ka asjast huwitatud isikud. Wiimaste mitteilmumine ei takista üleskirjutamise teostamist.

Pärast wara üleskirjutamist ja hindamist antakse see hoüle. Hoidjaks wõib olla isik, kelle suhtes on kohal wiibijad pärijad kokku leppinud. Kui pärandwara hulka kuulub ka kinniswara, tuleb sellele hoidjaks määrata eriline päranduse hooldaja.

Üleskirjutatud wara nimekiri, saadud raha, wäärtpaberid ja hinnalised asjad antakse hoüle wallakohtule. Aiirelt rikkiminewad esemed müüakse kohe ära.

Pärijateks kinnitamine ja pärijatele pärandwara wäljaandmine. Kui wallakohus on asunud pärandusasjade korraldamisele, on tema järgmiseks ülesandeks pärijate kindlaks tegemine ja nende pärijateks kinnitamine.

Siin wõib esineda kolm wõimalust: 1) pärijad on testamendiga kindlaks määratud, 2) seadusjärgsed pärijad wiibiwad koha peal ja 3) seadusjärgseid pärijaid pole teada, wõi nad on teada, kuid nad ei wiibi kohal.

Esimesel juhul wallakohus määrab istungi testamendi ettelugemiseks. Sellele kutsutakse nii testamendis määratud pärijad kui ka need seadusjärgsed pärijad, kes on endast wallakohtule teatanud.

Istungil wallakohus teeb kindlaks testamendi seaduspärasuse. Kui see osutub igati õigeks, kinnitab wallakohus testamendis ettenähtud isikud pärijateks ja annab neile päranduse üle.

Testamendi tõepärasuse kohta wõiwad asjast huwitatud isikud tõsta waidluse ühe aasta ja kuue nädala jooksul päranduse üleandmisest arwates.

Tõisel juhul koha peal wiibiwad seadusjärgsed pärijad teatawad endist wallakohtule ja paluwad endid pärijateks kinnitada. Wallakohus määrab istungi kuhu kutsub ka endast teatanud pärijad. Istungit ei saa määrata enne ühe kuu möödumist arwates pärandaja surmast. Pärast pärijate kinnitamist annab wallakohus pärijatele päranduse üle.

Kolmandal juhul wallakohus kuulutab isiku surmast ja järele jäänud pärandusest. Kuulutamise puhul antakse pärijatele kuuekuune tähtaeg enesest teatamiseks. Aega hakatakse arwama wiimasest kuulutamise päewast arwates.

Kui eemal wiibijate pärijate elukohad on teada, kutsutakse nad wallakohtu poolt kohale kohaliku politsei kaudu.

Kuulutamise ja kutse peale ilmujad kinnitatakse arwatawasti pärijateks selleks määratud istungil ja pärast seda antakse neile pärandus üle. Seda wallakohtuseadus ei näe ette, kuid arwatawasti talitatakse analoogiliselt kahele eelmisele juhule. § 231 ei peaks wist seda korraldama, kuna selle järele wõib istungi määrata mitte enne ühte kuud pärandaja surmast arwates. Selle järele wõiks istungi määrata juba ühe kuu möödumisel pärandaja surmast. Sarnasel korral ei saaks eemalwiibijatele määrata kuuekuulist tähtaega enesest teatamiseks.

Kui kuulutamine ja kutsed pole andnud tagajärgi, s.o. kui keegi pole ennast palunud pärijaks kinnitada, langeb pärandus waibewara õigusel kohalikule walla omawalitsusele.

Pärast päranduse pärijatele wäljaandmist wõi selle wallaomawalitsusele langemist on asjast huwitatud isikutel õigus aegumistähtaja jooksul pärandust wälja nõuda wõistlusmenetluse korras.

Wallakohtu poolt toimetatakse pärijate otsimist ja pärijateks kinnitamise ning testamendi ettelugemise istungi määramise teatawaks tegemist kuulutamise kaudu. Kirjalikud kuulutused pannakse wälja kohalikku ja naabruse wallamajadesse. Suusõnaliselt kuulutatakse sellest kolmel järgnewal pühapäewal kohaliku kiriku ees pärast jumalateenistuse lõppu. Pärijate kutsumise kuulutus pannakse wälja ka kohaliku rahukohtuniku ruumesse. Kui päranduse wäärtus on üle 100 rubla wõi kui selle hulka kuulub ka kinniswara, kuulutatakse sellest ka kubermangu teatajas kolmes järjestiku ilmuwas numbris pärandaja keeles.

Päranduse jaotamine. Kui pärijad päranduse jagamise juures oma wahel kokku ei lepi, wõiwad nad päranduse jagamiseks wallakohtu abi paluda. Selleks pööravad nad wastawa palwega wallakohtu poole.

Wallakohus teeb ühele oma liikmele ühes kirjutajaga ülesandeks päranduse jagamise kawa wälja töötada. Wäljatöötatud kawa esitatakse wallakohtule kinnitamiseks.

Kui pärijad pole wallakohtu poolt kinnitatud kawaga nõus, wõiwad nad pöörata sama soowiga teise wastawa kohtu poole.

Eestkoste ja hooldus.

Wallakohtuseaduse põhjal wallakohtu üheks ülesandeks hoiu-
menetluse alal on teowõimetutele talupoegadele eestkoste ja hool-
duse korraldamine. Selle korraldamise all tuleb mõista teowõi-
metutele isikutele eestkostjate ja hooldajate määramist, kui se-
da teisiti pole tehtud ja järelwalwet nende tegewuse järele.

Eestkoste korraldatakse alaealistele, kelledel puuduwad wane-
mad, wõi kellede wanemad mingeil põhjuseil oma wanemakohuseid ei
saa täita. Hooldus korraldatakse täiskaswanutele teowõimetutele.
Eestkoste ja hoolduse korraldamise alal kehtiwad ühised juhtnöö-
rid. Erinewus seisab ainult wallakohtuseaduse §§ 243 ja 275.

Eestkoste ja hoolduse korraldamise kohaks on eestkostet wõi
hooldust wajawa isiku elukoht, kui ta wara koosneb ainult wallas-
warast. Kui selle hulka kuulub ka kinniswara, korraldatakse eest-
koste wõi hooldus wara asukoha järgi. Kui kinniswarasid asub mit-
mes kohtu ringkonnas, korraldatakse eestkoste wõi hooldus seal
ringkonnas, kus asub kõige suurem nendest waradest.

See põhimõte on toodud sisse otstarbekust arwesse wõttes,

sest kinniswara on kergem majandada koha peal, kui kaugelt. Kuna-
gi ei korraldata isikutele mitut iseseiswat hooldust, waid see
koondatakse alati ühte keskusse.

Alaealistele määratakse eestkostjad sageli testamentides. Kui
neile sarnasel wiisil pole eestkostjat määratud, teeb seda walla-
kohus.

Eestkostjaks ja hooledajaks peab hakkama iga isik, kes wastab
seaduses ettenähtud tingimustele. Keegi ei saa sellest keelduda,
kui tal selleks kaaluwaid põhjuseid ei ole.

Eestkostjate ja hooledajate ülesandeks on oma hoolealuste isik-
liku tegewuse ja waranduslikkude suhete korraldamine ja nende esin-
damine ametasutustes ja kohtutes. Oma ülesandeid täidawad nad wasta-
walt wallakohtuseaduses ja talurahwaseadustes, wõi kui neis on lün-
ki, BES-es antud juhtnõõridele. Wallakohtuseaduses antud juhtnõõ-
rid käsitawad ainult waranduslikkude suhete korraldamist.

Wallakohtuseaduse järgi ei saa nad igal juhul talitada oma ära-
nägemise järgi. Nad on kohustatud küsima wallakohtult luba järgmis-
teks toiminguteks: 1) päranduste wastuwõtmiseks ja nendest loobu-
miseks, 2) warade jagamiseks teiste kaaswaldajatega, 3) wallaswara
müügiks, wäljaarwatud juhud, kus wara wõib kergelt kõlbmataks muu-
tuda wõi kui wara kujutab endast kauplemise wõi majapidamise objek-
ti, 4) warade üürile wõi rendile andmiseks; see wahekord ei tohi
kesta kauem kui alaealise täisealiseks saamiseni, 5) kinniswara
ostuks ja 6) wõlgade tegemiseks.

Kinniswara müügiks ja pantimiseks peawad eestkostjad ja hool-
dajad hankima rahukohtunike kogu loa.

Eestkoste ja hoolduse kohta teostab wallakohus järelwalwet.
Seda teostatakse rewisjonidega ja aruannetega, mida eestkostjad

ja hooldajad esitavad wallakohtule iga aasta kohta.

Eestkostjad ja hooldajad vastutavad nende hooletuse läbi hoolealustele tekkinud kahjude eest. Süütegude puhul võidakse neid võtta kriminaalkorras vastutusele.

Eestkoste või hoolduse algul võtavad nad hoolealuse wara vastu nimekirja järgi ja annavad selle eestkoste või hoolduse lõppedes samas korras tagasi. Wajaduse korral võidakse eestkostjat või hooldajat tagandada ja wallakohus võib neid rahaliselt trahwida.

Kõrgemat järelwalwet eestkoste ja hoolduse suhtes teostavad ülemtalurahwakohtud ja rahukohtunike kogu.

Lapsendamine.

Talupojaseisusesse kuuluwate laste või mahajäätud laste lapsendamiseks on tarwilik wallakohtu nõusolek. Wastawa palwe saamisel wallakohus kogub andmeid, kas lapsendamine on lapsele kasulik, või kas ei ole muid takistawaid asjaolusid selleks. Kui kogutud andmed on soodsad, annab wallakohus loa lapsendamiseks.

Aktide tunnustamine.

Hoiumenetluse korras kuulub wallakohtu ülesannetesse tehingute kohta koostatud aktide tunnustamine.

Tehingud, millede akte wallakohus on kohustatud tunnustama, peawad olema: 1) sõlmitud walla liikmete oma wahel või walla liikmete ja kõrwaliste isikute wahel, 2) objekti hinnalt mitte üle 300 rubla, 3) sõlmitud teowõimeliste isikite wahel ja 4) isikute wahel, kes oma isikut wajaduse korral peawad wallakohtus tõestama.

Wallakohus tõestab nim. akte awalikul kohtuistungil, kuhu ka tehingu pooled ilmuwad.

Kirjalik akt tehingu kohta esitatakse wallakohtule, kes weendudes, et mõlemad pooled on sellega nõus, laseb sellele pooli alla kirjutada. Pärast seda kantakse akt wallakohtu aktiraamatusse.

Aktile tehakse pääle märkus mis sisaldab: 1) akti tunnustamise aasta, kuu ja päewa, 2) tunnustamist teostanud wallakohtu nimetuse, 3) nr. mille all akt on kantud aktiraamatusse ja 4) märkus, et pooled on oma isiku wallakohtule kindlaks teinud. Märkus kinnitatakse wallakohtu esimehe ja kirjutaja allkirjadega ja wallakohtu pitsatiga.

Suusõnaline kokkulepe tehingu kohta kantakse wallakohtu aktiraamatusse ja sellele kirjutawad alla pooled ja wallakohtu esimees ja kirjutaja. Pooled wõiwad saada soowikorral ärakirja aktiraamatusse kantud tehingu sisust.

Samas korras wõidakse esitada wallakohtule tunnustamiseks ka kirjalikke ja suulisi testamente, millised on tehtud talupeeegade poolt.

Kaebused wallakohtu hoiumenetluste peale.

Kaebused esitatakse wallakohtu liikme tegewuse peale wallakohtule ja wallakohtu tegewuse peale ülemtalurahwakohtule. Tähtpäewaks on 7 päewa määruse teadasaamise päewast arwates. Kaebuseid arutatakse samas korras kui erakaebuseid.

=====

KOKKUWÖTE.

=====

Wallakohtuseadus peab andma juhtnööre wallakohtute moodustamiseks, kohtumõistuks ja muude küsimuste lahendamiseks, millised on pandud wallakohtu peale. Need juhtnöörid peavad olema nii selged ja arusaadavad, et nende järgi suudaks oma tegewust juhtida lihtsad, juriidilist haridust saamata talumehed, kelledest suuremalt osalt koosnewad wallakohtute koosseisud.

Selle ülesande on wallakohtuseadus suuremalt osalt täitnud. Nii leiawad täpset käsitust küsimused, millised puudutawad wallakohtute tegewusetruumilist ulatust, kohtute koosseisude täitmist, teiste kohtute ja asutustega läbikäimist, järelwalwet, allumust jne. Kuid wallakohtuseadus puudutab ka mitmeid küsimusi ja juriidilisi mõisteid, milledest ta kergelt üle läheb, ilma et ta lähemaid juhtnööre nendest mõistmiseks ja nende lahendamiseks annaks. See oleks aga olnud väga tarwilik, arwesse wõttes wallakohtunikude hariduslikku taset.

Esimeseks sarnaseks küsimuseks on hagi arutamisele wõtmise küsimus. Hagi arutamisele wõtmiseks on mitmed takistused. Näit.: hagi palwe puudulikkus, hageja protsessiwõimetus ja hagi üldse mitteallumine wallakohtule. Kes otsustab need küsimused ja kuidas need otsustatakse? Kas teeb seda wallakohtu esimees üksikult, wõi wallakohus terwes koosseisus? Kas neid küsimusi lahendatakse pooli juurdekutsumata, wõi kutsutakse ka neid seletusi andma?

Teiseks küsimuseks on mitmesuguste toimingute ettewõtmise ot-

sustamine hagi arutamise kestel. Näit.: taaneteks, tunnistajate ülekuulamiseks, asjatundjate kutsumiseks, paiklike ülewaatuste toimetamiseks jne. Kas neid toiminguid lubatakse wõtta ette kohutu esimehe wõi kogu wallakohtu koosseisu arutamise ajal antud suulise loaga, wõi peab wallakohus selleks eri määruse tegema?

Kolmandaks - kas wastuhagi on lubatud esitada iga hagi puhul? Tawaliselt lubatakse seda teha ainult kolmel juhul. Need juhud on: 1) tasenduseks, 2) kui wastuhagi on seotud tihedalt peahagiga ja 3) kui neil on ühine alus. Kui ka wallakohtus oleks lubatud wastuhagi esitada, lähtudes nendest põhimõtetest, kas juriidilise ettevalmistuseta wallakohunikud suudaksid leida seda sidet pea- ja wastuhagi wahel?

Lahendust ei ole leidnud küsimus ka protsessikaasluse suhtes. Kas on see lubatud wallakohtus peale § 11-as ettenähtud juhu?

Wõib olla kannawad need küsimused liiga formaalset iseloomu ja wallakohtuseadus on jätnud lahendamata, püüdes wältida liigset keerukust, wõi on antud wallakohtule nim. küsimuste lahendamisel täielik wabadus talitada oma äranägemise järgi.

Oma ülesannete täitmisel wõistlusmenetluse juures kannab wallakohus lepitustsobitaja iseloomu. Tema tähtsamaks ülesandeks sel alal ongi püüda lepitada pooli. Lepituskatseid teeb ta hagi arutamisele asudes, selle kestes ja wiimase katse teeb ta selleks enne otsuse tegemist. Otsuse teeb wallakohus ainult siis, kui ükski lepituskatse pole õnnestunud. Otsus on wallakohtus nõnda nimetatud wiimane abinõu.

Wallakohtu tsiwiilõiguslik jurisdiktsioon rajaneb mitmele üldtunnustust leidnud tsiwiilprotsessi põhimõttele. Üheks niisuguseks põhimõtteks on dispositiivsuse põhimõte.

Dispositiivsuse põhimõtte, milline jätab iga isiku tsiiviilwahekorrad ja tülid isiku enda korraldada, leiab wallakohtus õige laialdast rakendamist. Sellest põhimõttest oleneb iga tsiiviil protsessi algus wallakohtus. See on väljendatud wallakohtuseaduse § 2 - s. Selle §-i järgi wallakohus asub tsiiviiltüli lahendamata ainult hageja sellekohasel palvel ja ei asu enne selle otsustamisele, kui ka vastaspoolele on antud võimalus hagi kohta oma seletusi anda.

Ka edespidises protsessi käigus on wallakohus seotud selle põhimõttele rajatud normidega. Nii võib hageja igas protsessi seisukorras nõuda, et tema nõudmine jäetaks läbiwaatamata. Wallakohus on kohustatud seda nõudmist rahuldama, kui kostja sellega nõus on. Poolad võivad paluda hagi lõpetamist ka wastastikusel kokkuleppel.

Sellele põhimõttele rajaneb ka tõendite esitamine ja kõigi muude asjaolude kaitsmine wallakohtus. Need on jäetud täielikult poolte hooleks, Wallakohus ei saa kedagi sundida oma väiteid tõendamata või rohkem tõendeid esitama, kui seda on tehtud.

Wallakohtuseadus seab sõltuvasse dispositiivsuse põhimõttest ka otsuse tegemise wallakohtus. Wallakohus ei tohi selle tegemisel minna kaugemale, kui hagi palve seda on väljendanud. Wallakohtuseaduse § 91 põhjal wallakohus ei tohi teha otsust asjades, mida pole palutud, ega otsustada rohkem kui on palutud.

Teiseks põhimõtteks, milline leiab rakendamist wallakohtus, on poolte üheõigusluse põhimõtte. Mis on wallakohtus ühele poolele lubatud, seda peab võima ka teine pool. Kui wallakohus asub hageja palvel hagi arutama, on kostjal õigus nõuda, et ka tema seletusi selle hagi kohta kuulatakse. Mõlemil on ühesugused

õigused wallakohtu igasuguste toimingute juures wiibumiseks, ja seal suuliste seletuste andmiseks. Hagi arutamisel antakse pooltele sõrdsel arwul sõna, esimeses järjekorras hagejale, siis kostjale jne. Pooled peawad olema wallakohtus üheõiguslised, kuna nad wõistlewad seal.

Sellega wallakohtus tsiwiil protsess rajaneb ka wõistluspõhimõttele. Pooled, keda on pandud sõrdsesse seisukorda, wõistlewad oma tõenditega. Neid peawad nad ise koguma. Wallakohus ei astu kunagi ise samme poolte poolt esitatud wäidete kinnitamiseks tõendite hankimiseks. Wallakohus teeb otsuse, wõttes arwesse ainult esitatud tõendeid. Wallakohus tsiwiilprotsessis otsib formaalset tõde, mitte materjaalset.

Wallakohus teostab tsiwiilprotsessi awalikul kohtuistungil. Seaduses pole näha, et seda istungit wõiks kunagi kinniseks kuulutada. Ainult otsuse teeb wallakohus kõrwalisi isikuid juurde laskmata. Muudest wallakohtu toimingutest wõiwad kõik isikud, ka pooled wabalt osa wõtta. Erandi moodustawad tunnistajad, kelledelt pole weel tunnistust wõetud.

Otsesuse põhimõte leiab wallakohtus ainult osalist teostamist. Sellest minnakse mööda siis, kui on tarwis wastu wõtta mingit tõendit wäljaspool hagi arutamise ruume. Näit.: tunnistaja ülekuulamine selle kodus, kui ta haiguse wõi nõrkuse tõttu ei saa kohtusse ilmuda; tunnistaja ülekuulamine, kui ta pole kohustatud oma seisuse tõttu wallakohtusse ilmuma; paikliku ülewaatuse toimetamine jne. Neid toiminguid teostab üks wallakohtu liige kohtu kirjutaja juuresolekul, kui wallakohus seda ise terwes koosseisus ei tee. Wallakohus wõtab selle tõendi hindamisel aluseks ainult toimingu kohta koostatud protokolli.

Wallakohtu tsiiviilprotsessis leiab laialdasel määral kasutamist suulisuse põhimõtte. See leiab kasutamist wallakohtu igasuguste toimingute juures, protsessi algusest kuni lõpuni.

Hageja võib hagipalwe esitada suuliselt, ta võib teatada wallakohtule suuliselt esindaja walimisest. Arutamine toimub wallakohtus suuliselt ja tõendeid võib sarnaselt esitada. Ka otsus kuulutatakse suuliselt.

Kuid wallakohtus antakse tähtsamatele suulistele väljendustele ikkagi kirjalik kuju. Nii kantakse kohtu protokollis suuline hagipalwe ja suuline awalduis esindaja walimise kohta. Kostja ja tunnistajad kutsustakse kohtusse kirjalikkude kutsetega. Kohtus võib esitada kirjalikke tõendeid. Kogu protsessi käigu kohta koostatakse kirjalik protokoll ja otsus tehakse kirjalikult. Nii näeme, et mõlemad väljenduswiisid leiawad wallakohtus kasutamist.

Kui pool leiab, et wallakohus on mõnda kehtiwat põhimõtet rikkunud, on tal õigus selle wastu samme astuda.

Nii on kassatsioonil põhjusteks: kui poolil pole kutsustud asjaarutamise juurde või kui neil polnud lubatud suulisi seletusi anda või neilt ei wõetud tõendeid wastu; kui kohus on teinud otsuse asjus, mida temalt pole palutud, või kui on otsustatud rohkem kui paluti.

Wallakohtu tsiiviilprotsessis tuleb allakriipsutada ka protsessi läbiwiimise kiirust. Wallakohus on kohustatud wõtma hagi arutamisele järgmisel istungil pärast hagipalwe esitamist. Kuna korralisi istungeid peetakse üks kord nädalas, tuleb hagi arutamisele hiljemalt ühe nädala jooksul hagipalwe esitamise päewast arwates. Hagi arutamise päewa võib edasi lükata ainult siis, kui kostja elab väljaspool kohturingkonda ja teda pole wõimalik järgmiseks istungiks välja kutsuda.

Kui wallakohus ei jõua korralistel istungitel arutadaani-
tud hagnosisid läbi arutada, võib ta selleks määrata erakorralisi
istungeid.

Hagi arutamist ja otsustamist kiirendab ka see, et wallako-
hus peab püüdma hagi arutada ja otsustada võimalikult ühel is-
tungil. Hagi arutamist võib katkestada ja seda edasi arutada tei-
sel istungil ainult pooltest olenewatel põhjustel. Poolad wõi-
wad paluda hagi arutamise edasilükkamist wastastikusel kokkulep-
pel. Wallakohus peab ühe poole edasilükkamise palwele wastu tu-
lema ka siis, kui pool suudab wallakohut weenda, et tal pole wõi-
malik warem tõendeid esitada.

Kohtu otsus kuulutatakse pooltele lõppwormis samal istungil,
kus hagi arutati.

Kõike seda arwesse wõttes wõiks wallakohut nimetada kiirkoh-
tuks.

9. juuli 1889.a. wallakohtuseaduse alusel töötawad wallakoh-
tud tegutsesid kuni 18.XI.1918.a. Sellest päewast alates tööta-
wad nad weel ainult hoolekandekohtutena.

Paaril korral on läbistaanud ajakirjandust kirjutised walla-
kohtute üle ja nendes on awaldatud arwamust, kas ei oleks mitte
soowitaw wallakohtuid uuesti sisseseada. Sellel mõttel on nii
pooldajaid kui ka wastuseisjaid.

"Oiguses" nr. 9 - 32.a. awaldab K.Grau oma wõtteid selle
küsimuse üle. Tema asub eitawal seisukohal wallakohtute uuesti
ellukutsumise asjus. Ta arwab, et praegusel ajal pole kultuur-
riiges mõeldaw ja wastuwõetaw säärane kohtu surrogaat, nagu se-
da oli Wene ajal meie wallakohus, kui seisuslik kohus. See ko-
hus, praegust parteilist ühiskonda arwesse wõttes, ei suudaks

olla küllalt erapooletu, kuna kohtunikud asja otsustamisel võiksid saada kergesti mõjustatud oma parteikaaslaste poolt.

Teiseks takistuseks K.Grau arvamuse järgi olla see, et wallakohtunikud ei oma juriidilist ettevalmistust. Vähe olla sellest, kui kohtunikud tunnevad ainult teoreetilisi ja faktilisi tingimusi, milledeks antud juhul tegu on korda saadetud. Eriti tähtis olla õigusnormide tundmine ja nende rakendamisoskus igal üksikul juhul. Kui wallakohtunikud oma ettevalmistamatuse tõttu õigusnormide tundmisega ja nende rakendamisega toime ei tule, muutuks tähtsamaks isikuks wallakohutus kirjutaja. Tema mõjutaks wallakohut otsuse tegemisel, kuid vastutust ta selle juures ise ei kannaks. See wallakohtu mõjutamine võiks tahtlikult kasuks tulla ühele poolele.

K.Grauga ühel arwamusel selles mõttes, et wallakohut endisel kujul ellukutsuda ei maksaks, on oma kirjutises K.Partsamas "Õiguse" nr-is. Tema arwates tuleks wallakohtule anda uus kuju. Waldades, kus asustatud keskused on kaugemal kui 12 klm, tuleks ametisse seada wallakohus üksikkohtuniku näol, kes otsustaks kohalike elanike hagiid, millede hind ei ületaks 50 krooni, ja hagiid walduse ja serwituutide kasustamise ennistamises. Tema teostaks kohtumõistu formaalsusega. Kes tema otsusega rahul poleks, võiks selle anda lahendada rahukohtunikule. K.Partsi arwates ei pruugiks wallakohut sarnasel kujul kehtima panna esialgu üle kogu riigi, waid katseks ainult mõnes üksikus maakonnas wõi maa osas, näit. Saaremaal.

Weneaegsetest wallakohtutest on K.Parts wäga heas arwamusel. Need olla wõtnud oma kohuseid tõsiselt, saanud nendega hakkama ja täitnud neid korralikult.

Teistkordselt on wõetud sõna wallakohtu ellukutsumise asjus " Waba Maa " nr.nr. 160 ja 161 - 1934.a. " Indexi " poolt. " Index " jõuab otsusele, et waewalt wõiks wallakohus endisel kujul praegusel ajal olla rippumata ja erapooletu kohus.

" Indexile " wastab " Maaomawalitsuses " nr.8 samast aastast " Wallakohtu pooldaja ", kes heameelega näeks, et wallakohtud endisel kujul ellukutsutaks, kuna maarahwas olla suure igatsuses nende järgi.

Allusid	13
Allusid	14
Allusid	15
Wallakohtu eestmistik	16
Järewalwe wallakohtu tegevuse üle ja wallakon- tunike wastatus	18
Wallakohtu menettlused	20
WÕISTLUSMENETLUS	22
Poolad	23
Esindus	24
Magipalwe	25
Magipalwe esitamine wallakohtule ja selle tagaj.	26
Kostja kaitsewahendid	30
Magi kindlustus	31
Magi arutamine wallakohtus	32
Tõendamise wallakohtus	34
Otsuse tegemine ja kuulutamise	41
Tagasihooldus ja kaja wallakohtus	45
Spetsialiseerimine	46

A. M. Mäe

SISUKORD.

=====

Üldiselt	49
WALLAKOHTUKORRALDUS	2
Üldiselt	2
Wallakohtu ringkonnad	3
" koosseis	5
" asjaajamine	11
" istungid	12
Allumus	14
Allumuswaidlused	15
Wallakohtu astmestik	16
Järeelwalwe wallakohtu tegewuse üle ja wallakoh- tunike wastutus	18
Wallakohtu menetlused	20
WÕISTLUSMENETLUS	22
Pooled	22
Esindus	24
Hagipalwe	25
Hagipalwe esitamine wallakohtule ja selle tagaj.	26
Kostja kaitsewahendid	30
Hagi kindlustus	31
Hagi arutamine wallakohtus	32
Tõendamine wallakohtus	34
Otsuse tegemine ja kuulutamine	41
Tagaseljaotsus ja kaja wallakohtus	43
Edasiakebamine	44

SOORITUSMENETLUS	49
Üldiselt	49
Sissenõudmise pööramine wõlgniku wallaswarale	52
Muud sundsoorituswiisid	56
Sissenõutud summa jagamine mitme kreditori wahel	57
 HOIUMENETLUS	 59
Üldiselt	59
Pärandusajade korraldamine	59
Eestkoste ja hooldus	63
Lapsendamine	65
Aktide tunnustamine	65
Kaebused wallakohtu hoiumenetluste peale . .	66
 KOKKUWÕTE	 67

=====